

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА
ЕКОНОМІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ФІНАНСІВ І КРЕДИТУ

ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ФУНКЦІЙ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ НАДЗВИЧАЙНОГО СТАНУ

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
Рівень вищої освіти – другий (магістерський)

Виконав: студент VI курсу, групи 672-4
денної форми навчання
спеціальність 072 «Фінанси, банківська
справа та страхування»
Вільямс Едвард _____

Керівник:
доцент кафедри фінансів і кредиту
Сокровольська Наталія Ярославівна _____

До захисту допущено на засіданні кафедри
протокол № ____ від _____ 2023 р.

Завідувач кафедри фінансів і кредиту
_____ проф. Нікіфоров П.О.

Чернівці – 2023

АНОТАЦІЯ

Вільямс Едвард Фінансове забезпечення функцій держави в умовах надзвичайного стану. – Рукопис. Кваліфікаційна робота на здобуття другого (магістерського) рівня вищої освіти зі спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування». Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, Чернівці, 2023.

У кваліфікаційній роботі розглянуто проблемами визначення сутності і особливостей фінансового забезпечення виконання функцій держави. Визначено сутність фінансового забезпечення виконання функцій держави, його мету, завдання, методи та джерела. Розкрито проблеми формування фінансового забезпечення функцій держави та обґрунтовано шляхи їх вирішення.

Проведено комплексний аналіз впливу всіх складових фінансового забезпечення виконання функцій держави, виявлено проблеми формування фінансового забезпечення в Україні та обґрунтування шляхів їх вирішення.

Проведена оцінка сучасного стану фінансового забезпечення виконання функцій держави в умовах реформування сектору публічного управління з урахуванням світового досвід.

Ключові слова: фінансове забезпечення, фінансові ресурси, функції держави, фінансові потоки, бюджетна політика, видатки бюджету

ANNOTATION

Williams Edward Financial support of state functions in the state of emergency. – Manuscript. Qualification work for obtaining the second (master's) level of higher education in specialty 072 «Finance, banking and insurance». Yuri Fedkovich Chernivtsi National University, Chernivtsi, 2023.

The qualification work deals with the problems of defining the essence and features of financial support for the performance of state functions. The essence of financial support for the performance of state functions, its purpose, tasks, methods and sources is determined. The problems of the formation of financial support for the functions of the state are revealed and the ways of their solution are substantiated.

A comprehensive analysis of the impact of all components of financial support on the effectiveness of state functions was carried out, the problems of the formation of financial support in Ukraine and the justification of ways to solve them were identified. An assessment of the current state of financial support for the performance of state functions in the context of reforming the public administration sector was carried out, taking into account world experience

Key words: financial support, financial resources, functions of the state, financial flows, budget policy, budget expenditures.

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів наукових досліджень інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

_____ Едвард Вільямс

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСУВАННЯ ФУНКЦІЙ ДЕРЖАВИ.....	8
1.1. Суть та значення фінансового забезпечення функцій держави.....	8
1.2. Бюджетні видатки як складова фінансового забезпечення суспільного розвитку	15
Висновки до розділу 1.....	22
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФУНКЦІЙ ДЕРЖАВИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ	23
2.1. Динаміка фінансового забезпечення функцій держави за 2018-2022 роки..	23
2.2. Аналіз пріоритетних напрямів фінансування реалізацій функцій держави.....	27
Висновки до розділу 2.....	36
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ПОКРАЩЕННЯ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ФУНКЦІЙ ДЕРЖАВИ.....	38
3.1. Роль органів місцевого самоврядування у фінансовому забезпеченні функцій держави	38
3.2. Світовий досвід фінансового забезпечення функцій держави.....	46
3.3. Фінансове забезпечення соціальних функцій держави: стан, тенденції та цифрові рішення.....	52
Висновки до розділу 3.....	61
ВИСНОВКИ	63
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	67

ВСТУП

Актуальність теми. Фінансами визначається необхідністю досягнення ефективних економічних та соціальних результатів. Ключовим показником у цьому контексті є бюджетна результативність, яка спрямована на розробку та реалізацію збалансованої бюджетної політики. Ця політика охоплює фінансове забезпечення функцій держави, міжбюджетні відносини, формування доходів та планування видатків бюджету, управління дефіцитом та обслуговування державного боргу, спрямоване на забезпечення належного суспільного розвитку.

Успішність функціонування системи управління державними фінансами визначає бюджетну збалансованість та ефективність бюджетного механізму. Цей механізм повинен постійно вдосконалюватися та адаптуватися до основних завдань економічного та соціального розвитку країни. Здійснення заходів, спрямованих на підвищення рівня збалансованості бюджету, ефективного використання бюджетних коштів, досягнення бюджетної результативності та удосконалення міжбюджетних відносин, а також впровадження ефективного державного фінансового контролю, відіграє важливу роль у зміцненні впливу бюджетної політики на суспільний розвиток.

Серед видатних наукових досліджень в галузі розвитку бюджетних відносин, які внесли вагомий вклад у цю область, варто зазначити праці таких визнаних зарубіжних вчених, як Ш. Бланкар, Дж. Б'юкенен, А. Вагнер, Л. Вальрас, Дж. М. Кейнс, П. Кругман, А. Лаффер, К. Макконнел, Р. Максгрейв, А. Парето, К. Рау, Д. Рікардо, П. Самуельсон, Р. Солоу, А. Сміт, Дж. Стігліц, В. Танзі, С. Фішер, Дж. Хікс.

Про проблематику формування та виконання Державного бюджету завжди була актуальною темою наукового дослідження. У контексті наявності військових конфліктів це питання набуло ще більшого інтересу від якісі вітчизняних і зарубіжних вчених. Серед видатних дослідників, що внесли значний вклад у вивчення даної тематики, слід відзначити Сьомченка В.В. та

Денисенко А.А., які провели аналіз доходів та видатків бюджету в контексті соціально-економічного розвитку України [2]. Також Канаєва Т., Галабурда А. зосередили свою увагу на особливостях бюджетної політики держави в умовах воєнного стану [3]. Дослідження Чугунова І., Пасічного М., Нікітішина А. розглядали аспекти, пов'язані з надходженнями Державного бюджету України в умовах воєнного стану.

Сьогодні, мало дослідженим лишається питання фінансового забезпечення виконання функцій держави, його структури, джерел і методів формування.

Метою даної кваліфікаційної роботи є розкриття теоретичних засад та удосконалення методологічних положень бюджетної політики як інструменту для забезпечення розвитку суспільства та підвищення інституційної спроможності фінансово-бюджетної та соціально-економічної систем країни. у питанні фінансового забезпечення виконання функцій держави. Зокрема, обґрунтування сутності фінансового забезпечення виконання функцій держави, його складових, виявлення проблем формування фінансового забезпечення в Україні та обґрунтування шляхів їх вирішення.

Для досягнення поставленої мети було визначено наступні завдання:

Розкриття сутності бюджетної політики як необхідної складової системи державного фінансового забезпечення соціального розвитку.

Визначення суті та особливостей фінансового забезпечення функцій держави

Узагальнення та систематизація досвіду формування та реалізації бюджетної політики в країнах з розвинутою та трансформаційною економікою у частині фінансування функцій держави.

Удосконалення підходів до посилення взаємозв'язку перспективного бюджетного планування з пріоритетними напрямками соціально-економічного розвитку.

Розробка положень щодо підвищення результативності програмно-цільового методу планування видатків бюджету.

Удосконалення положень щодо особливостей формування та реалізації пріоритетів бюджетної політики в умовах економічних перетворень.

Розробка підходів до формування основних напрямів бюджетної політики та бюджетного перспективного планування.

Удосконалення підходів до формування бюджетної політики в системі фінансового забезпечення функцій держави.

Наведені завдання спрямовані на глибоке розуміння проблематики фінансового забезпечення функцій держави та розробку концептуальних підходів для ефективного управління фінансово-бюджетною системою країни.

Об'єктом дослідження є система фінансового забезпечення функцій держави.

Предметом дослідження є теоретичні засади та механізми формування фінансового забезпечення функцій держави в умовах економічних перетворень.

Методи дослідження. Зокрема, системний та структурний методи застосовано при розкритті сутності бюджетної політики, розглядаючи її як необхідну складову системи державного фінансового забезпечення суспільного розвитку. Порівняльний та факторний методи використано для узагальнення досвіду формування та здійснення бюджетної політики у країнах з розвинутою та трансформаційною економікою. Науковий абстракції та синтезу використано при визначенні основних напрямів бюджетної політики та бюджетного перспективного планування.

Інформаційною базою дослідження послужили законодавчі та нормативно-правові акти з питань формування бюджетної політики, а також статистичні та аналітичні матеріали Державної служби статистики України, Міністерства фінансів України, Державної аудиторської служби України, Міністерства економіки України, Державної казначейської служби України, а також відповідні монографії та наукові статті вітчизняних та зарубіжних вчених.

Апробація та практичне значення результатів проведеного дослідження виявляються у висвітленні теоретичних положень та висновків, що

розкривають сутність та особливості фінансового забезпечення функцій держави. Ці аспекти мають практичне застосування під час розробки та реалізації бюджетної політики як інструменту для сприяння розвитку суспільства та підвищення інституційної спроможності фінансово-бюджетної та соціально-економічної системи країни.

Структура магістерської роботи включає вступ, три розділи, висновки, список використаних джерел та додатки.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСУВАННЯ ФУНКЦІЙ ДЕРЖАВИ

1.1. Суть та значення фінансового забезпечення функцій держави

Роль держави у суспільстві визначається рівнем виконання ними прийнятих зобов'язань перед громадянами, що виражається у відношенні між формально декларованими функціями та фактично реалізованими. Повна реалізація функцій держави передбачає належне фінансове забезпечення, динаміка і структура якого залежать від ефективності функціонування держави.

Дійсно, проблема визначення функцій держави є складною і дискусійною, а різноманітні погляди на їх форми і зміст відображають різні теоретичні підходи до ролі держави в суспільстві. Поняття функцій держави може варіюватися залежно від контексту і концепції.

Ми визначаємо функції держави як "динамічних, властивих конкретному історичному етапу основних напрямів діяльності держави" добре відображає несталість та еволюцію функцій держави в часі. Розглядаючи їх як спрямовані на управління суспільством, ви відзначаєте сутність та соціальне призначення держави, що підкреслює її роль у забезпеченні порядку і вирішенні завдань, поставлених перед нею.

Важливо також зазначити, що дослідження та розробка чітких визначень функцій держави, як вказали М.М. Марченко та Є.М. Дерябіна, є ключовими для ефективного розуміння та управління роллю держави в сучасному суспільстві. Це сприятиме як науковому удосконаленню, так і формулюванню практичних рекомендацій для оптимізації її функціональності.

В українській науці та практиці існують різні підходи до сутності та складових фінансового забезпечення. Загальною концепцією забезпечення є розгляд його як матеріальних ресурсів для існування або як засобів, що

забезпечують можливість жити та існувати

Наш погляд на забезпечення є більш точним і визначає його як сукупність заходів і коштів, спрямованих на створення умов, що сприяють нормальному функціонуванню економічних процесів, виконанню запланованих програм і проектів, підтримці стабільності економічної системи та її об'єктів, а також усуненню порушень нормативних актів.

У відміну від попередніх концепцій, викладених у попередніх тлумаченнях, економічна енциклопедія звертає увагу не тільки на сукупність матеріальних ресурсів, оскільки навіть значні накопичення таких ресурсів не гарантують досягнення бажаного результату використання. Основний акцент робиться на необхідності належного механізму, який створить умови для ефективного використання наявних ресурсів з метою досягнення поставлених завдань. Сутність фінансового забезпечення об'єднує дві основні властивості: природу фінансових ресурсів та їх властивості, які перетворюють просту сукупність фінансових ресурсів у фінансове забезпечення [8, с.65].

При вивченні фінансового забезпечення можна виділити мікроекономічний підхід, який розглядає його як комплекс заходів та умов, спрямованих на забезпечення сталого розвитку підприємства через покриття витрат фінансовими ресурсами, залежно від розміру виробництва та фінансового становища [8, с. 65].

Мікроекономічний підхід також може передбачати уточнення сутності фінансового забезпечення в залежності від завдань, які воно вирішує, що відображено у визначенні М. Забаштанського: «відносини, пов'язані з формуванням та розподілом обсягу фінансових ресурсів, достатніх для виконання виробничих завдань, інвестиційного та інноваційного розвитку та підтримки фінансової стійкості суб'єктів господарювання» [13, с. 6].

Таким чином, мікроекономічний підхід до тлумачення сутності фінансового забезпечення підкреслює значення формування достатнього обсягу фінансових ресурсів та їх ефективного розподілу.

В макроекономічному підході фінансове забезпечення розглядається як

метод фінансового механізму, який включає у себе процес формування та використання фондів коштів, а також характеризує вплив фінансів на різні аспекти розвитку суспільства [13].

Власне, такий підхід вважаємо недостатньо точним, оскільки фінансове забезпечення не може бути методом самим по собі, а, скоріше, представляє собою напрямок діяльності, який реалізується через різноманітні методи.

З погляду макроекономічного аналізу, більш точним є підхід О. Василика, згідно з яким фінансове забезпечення визначається як законодавчо затверджена сукупність заходів, спрямованих на створення фінансової бази для досягнення конкретних цілей [6, с. 103]. В цьому тлумаченні акцент робиться не лише на фінансовій базі та її цільовому спрямуванні, але і на законності формування цієї фінансової бази. Таким чином, фінансове забезпечення виконання функцій держави можна визначити як комплекс заходів, які відповідають законодавчому полю, спрямованих на мобілізацію необхідного обсягу фінансових ресурсів для формування матеріальної основи для своєчасного та повного виконання державою взятих на себе функціональних обов'язків.

Фінансове забезпечення виконання функцій держави вимагає детального розгляду його основних складових, які формуються за рахунок різних джерел. Згідно з поглядом В. Опаріна, фінансове забезпечення: «реалізується на основі відповідної системи фінансування, яке може здійснюватись через самофінансування, кредитування та зовнішнє фінансування» [8, с. 56]. У цьому підході відзначається акцент на джерелах формування фінансового забезпечення.

Проте, крім джерел, важливим є також визначення мети, завдань, функцій та методів, на що вказує Г. Погріщук [4, с. 42].

Наша точка зору підкреслює важливість розуміння сутності та ролі фінансових ресурсів у фінансовому забезпеченні, що дозволяє відмовитися від традиційного уявлення про нього як запас матеріальних благ.

З мікроекономічної перспективи: «фінансові ресурси розглядаються як централізовані й децентралізовані грошові фонди цільового призначення,

формовані в процесі розподілу й перерозподілу національного багатства, сукупного суспільного продукту та національного доходу, і призначені для використання відповідно до завдань соціально-економічного розвитку суспільства та окремих підприємств» [4, с. 17].

Фінансове забезпечення у такому контексті редукується до пошуку необхідного обсягу фінансових ресурсів та обґрунтування напрямів їх використання. Однак, на макрорівні, фінансові ресурси мають більш широке тлумачення, оскільки складно відокремити, де саме є фінансові ресурси, де – фінансові потоки, а де вони перетворюються у капітал.

Л. Катан правильно вказує на особливості економічної категорії "ресурси", зокрема на їхню пов'язаність із процесом суспільного виробництва та створення споживчої вартості, динамічну структуру, що залежить від розвитку продуктивних сил і виробничих відносин, та необхідність вартісного відтворення при їхньому використанні [19 с. 168].

У контексті розгляду фінансового забезпечення виконання функцій держави ці особливості ресурсів набувають особливого значення. На макрорівні тлумачення сутності фінансових ресурсів стає предметом дискусії, оскільки до них відносяться кошти фізичних та юридичних осіб, фінансові ресурси фінансових установ, акумульовані кошти в бюджеті та інші.

У формуванні фінансового забезпечення виконання важливі функції держави не всі фінансові ресурси безпосередньо задіяні. Важливо розрізняти фінансові ресурси, які держава вилучає, та ті, які задіяні в реалізації функцій. Ця відокремленість ресурсів надає можливість досягати цілей у межах функцій держави.

Отже, у формуванні фінансового забезпечення функцій держави активно задіяні фінансові ресурси та фінансові потоки, що робить цей процес динамічним і комплексним, а не статичним явищем.

Дійсно, у контексті фінансового забезпечення функцій держави диверсифікація джерел є обмеженою, оскільки основним джерелом є ресурси бюджету, формовані через податкові та неподаткові надходження. Обсяги цих

ресурсів визначають потенціал фінансового забезпечення виконання функцій держави. Проте, важливо враховувати, що вищий обсяг фінансового забезпечення не завжди вказує на більшу ефективність діяльності держави.

Висновок В. Федосова, які вказують, що збільшення видатків держави на соціальні сфери не завжди призводить до покращення соціальних індикаторів, важливий для розуміння оптимального рівня фінансування функцій держави. Це свідчить про те, що існує граничний обсяг фінансування, за якого вартість отримуваних від нього соціальних вигод може зменшитися.

У кожній державі цей граничний обсяг буде різним і залежатиме від моделі розвитку економіки, макроекономічної ситуації та інших неекономічних факторів. Таке визначення граничної величини є важливим аспектом формування фінансового забезпечення держави, що дозволяє уникнути перевитрат та дефіциту державних коштів.

Оскільки граничний обсяг фінансування є складним і залежить від численних факторів, визначення цієї величини є одним з ключових напрямків формування фінансового забезпечення функцій держави. Відображення цих засад можна здійснити у концептуальній моделі формування фінансового забезпечення держави, яку можна представити графічно (рис. 1.1).

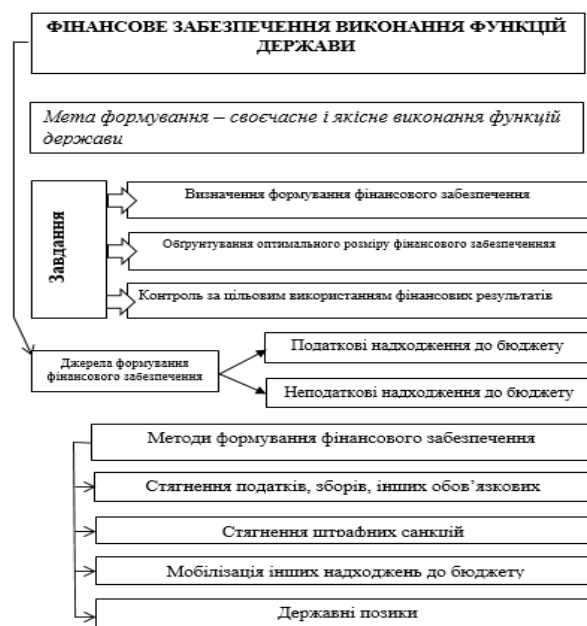

Рис. 1.1. Структура фінансового забезпечення виконання функцій держави

Вказано важливий аспект — основні труднощі у сфері фінансового забезпечення функцій держави не обмежуються лише процесом формування та використання ресурсного забезпечення. Головним завданням є знаходження оптимального балансу між джерелами формування необхідних ресурсів та їхнім спрямуванням.

Щодо напрямів використання фінансових ресурсів, дотримання функціонального підходу, який враховує економічні, політичні, соціальні та ідеологічні функції, є розумним. Це дозволяє визначити пріоритети фінансування відповідно до ключових напрямків діяльності держави.

Для держав, які мають достатні власні фінансові ресурси, оптимізація фінансового забезпечення може бути спрощеною завдяки можливості визначити пріоритети фінансування відповідно до векторів державної політики. Однак для держав, які постійно стикаються з нестачею фінансових ресурсів, завдання стає більш складним, оскільки потрібно постійно шукати альтернативні джерела фінансування і вирішувати питання пріоритетного фінансування різних функцій.

Україна, в даному випадку, належить до держав, які постійно стикаються з нестачею фінансових ресурсів, що робить проблему оптимізації фінансового забезпечення більш глибокою та вимагає вдумливих рішень щодо використання обмежених коштів.

В Україні, формування та використання фінансового забезпечення для виконання функцій держави ускладнене кількома ключовими чинниками:

Вузькість податкової бази: Обмежена кількість об'єктів оподаткування призводить до обмеження доходів, які надходять до бюджету. Це впливає на формування фінансового забезпечення держави, оскільки власні кошти обмежені.

Велика частка тіньового сектору: Значна частина економіки функціонує в тіньовому секторі, що призводить до втрати значної частки потенційних податкових надходжень для державного бюджету. Це робить утрудненим розширення офіційної податкової бази та може заважати збільшенню доходів

до бюджету у майбутньому.

Перекіс у бік соціального фінансування: Надмірне фінансування соціальних програм в порівнянні з іншими сферами може призвести до нерівноваги в бюджеті. Такий перекіс обумовлено кількома чинниками, включаючи традиції, спадщину Радянського союзу, слабку соціальну відповідальність бізнесу та населення, а також політичні перетворення, які перетворили соціальну функцію держави на інструмент політичної спекуляції. Ці фактори обумовлюють необхідність уважного аналізу та реформування фінансової системи для оптимального використання обмежених ресурсів та досягнення ефективного фінансового забезпечення виконання функцій держави.

Ризик нецільового, нераціонального або неефективного використання коштів державою: Проблема ризику нецільового та неефективного використання фінансових ресурсів є важливим аспектом фінансового забезпечення функцій держави. Високий ризик цієї проблеми особливо актуальний у країнах з великою часткою тіньової економіки, високим рівнем корупції та бюрократії. Аналіз ризику включає наступні аспекти.

Так у країнах із значною часткою тіньової економіки існує загроза того, що частка фінансових ресурсів, виділених для виконання функцій держави, може бути використана нецільово або втрачена через тіньові механізми.

Високий рівень корупції може призвести до неефективного використання коштів, оскільки частина бюджету може бути спрямована на невідповідні цілі або втрачена через корупційні схеми.

Зайві адміністративні процедури та бюрократичні перешкоди можуть ускладнювати ефективне використання фінансових ресурсів та збільшувати ризик невідповідного їхнього напрямку.

Неефективне використання фінансових ресурсів може вести до збитків та втрат бюджету, які можуть вплинути не лише на поточний період, але й на подальші перспективи.

Фінансове забезпечення соціальної сфери за рахунок державних

запозичень може призвести до наростання державного боргу без відповідного покращення соціальних індикаторів.

Якщо держава фінансує соціальні програми через державні запозичення, це може вимагати подальшого збільшення податкового тиску на населення для виплати відсотків і повернення боргу.

Для вирішення цієї проблеми, необхідно впроваджувати прозорість та ефективний механізм контролю за використанням бюджетних коштів, а також здійснювати системні реформи з метою зменшення корупції та бюрократії.

Для подолання наявних диспропорцій у фінансуванні функцій держави необхідно посилити фінансове забезпечення економічної діяльності держави, одночасно збільшуючи контроль за якістю та ефективністю виконання цих функцій. Це сприятиме розширенню реальної податкової бази і, відповідно, підвищенню потенціалу фінансового забезпечення виконання завдань держави.

1.2. Бюджетні видатки як складова фінансового забезпечення суспільного розвитку

Бюджет виступає ключовим фінансовим інструментом, що визначає ресурсне забезпечення державних функцій і відбиває фінансову та бюджетну стратегію держави. Структура та склад витрат в бюджеті утримуються в стані постійної динаміки, залежно від конкретних умов економічного, політичного та соціального характеру.

Бюджетне регулювання в галузі видатків визнається значущою складовою фінансової політики, що має суттєвий вплив на соціально-економічний розвиток адміністративно-територіальних одиниць та в цілому держави. Якість та своєчасність рішень щодо формування бюджетних видатків визначає баланс державних фінансів і рівень ефективності державного регулювання економічних процесів. Видатки бюджету відображають роль держави в регулюванні економічних процесів, забезпеченні макроекономічного зростання та соціальних гарантій населенню, а також вдосконалення структури

суспільного виробництва. Як важливий інструмент впливу на розвиток економіки і соціальної сфери, бюджетні видатки надають можливість державі змінювати структуру виробництва, впливати на результати діяльності економічних суб'єктів та регулювати соціальні процеси.

У структурі бюджетних видатків України переважають соціогуманітарні напрями, серед яких виділяються охорона здоров'я, розвиток духовності та фізичної активності, освіта, соціальний захист, а також програми соціального забезпечення, включаючи витрати на пенсійні виплати.

Процес розвитку інституційних засад системи формування видаткової частини бюджету тісно пов'язаний із трансформаційними змінами, які прогресують у економіці країни. Необхідність забезпечення суспільного розвитку та ефективного виконання державних функцій у контексті цих економічних перетворень визначає удосконалення науково-обґрунтованих методів планування видаткової складової бюджету. Зосередження на місці та ролі бюджетної політики, врахування пріоритетів економічної і соціальної стратегії розвитку, сприяють усіляким інституційним засадам бюджетного регулювання. Реалізація завдань бюджетної політики впливає на рівень та умови виконання державними органами функцій, фінансову та соціальну збалансованість, а також сприяє еволюційним зрушенням у ключових сферах економіки країни. Впровадження програмно-цільового методу як стратегічного підходу до формування бюджету позитивно позначається на системі управління бюджетними видатками, досягненні визначених цілей суспільного розвитку та підвищенні взаємоузгодженості бюджетних видатків з Методологічні засади фінансового регулювання у сфері планування видатків бюджету базуються на взаємодії компонентів програмно-цільового методу, таких як бюджетні програми, відповідальні виконавці, та результативні показники виконання програм. Це інтегрування у бюджетне планування розширює набір інструментів управління бюджетними видатками та спрямовує їх на досягнення кінцевих результатів, підвищуючи ефективність бюджетного процесу. Підвищення обґрунтованості розподілу бюджетних коштів впливає на покращення якості

виконання бюджетної політики. Урахування оцінки результативності виконання бюджетних програм при складанні бюджетних запитів позитивно впливає на ефективність реалізації бюджетних програм.

Посилення впливу бюджетного планування видатків на виконання завдань суспільного розвитку залежить від ефективності управління бюджетним процесом, включаючи прогнозування, планування та використання видатків бюджету, звітування про досягнення бюджетними призначеннями завдань та цілей, контролю за станом використання коштів. Впровадження складання бюджетних запитів, паспортів бюджетних програм та звітів про їх виконання, порядків використання бюджетних коштів надає можливість отримувати узагальнену інформацію щодо основної мети, результативних показників діяльності головних розпорядників бюджетних коштів за минулий рік, прогнозу очікуваних результатів у поточному році, завдань на плановий рік, обґрунтування розподілу граничного обсягу видатків бюджету за кодами економічної класифікації та напрямками діяльності. Це сприяє удосконаленню системи управління бюджетними коштами.

Бюджетна політика у сфері видатків в економічному регулюванні розвитку ґрунтується на використанні бюджетної архітектури, що визначає оптимальні співвідношення структури видаткової частини бюджету для впливу на динаміку економічного зростання. Забезпечення якісного державного регулювання передбачає збалансованість підходів при формуванні бюджетних видатків для реалізації соціально-економічних пріоритетів. Зазначається необхідність планування бюджетних програм та суспільних послуг, спрямованих на досягнення визначених державних пріоритетів, з метою максимальної ефективності та стійкості у довгостроковій перспективі.

Ефективність бюджетних видатків передбачає дотримання ряду макроекономічних умов, таких як збалансованість бюджету, планування видатків з урахуванням пріоритетів соціально-економічної політики, подовження горизонту бюджетного планування та розширення фінансових повноважень розпорядників бюджету. Наявність середньострокового

бюджетного планування та довгострокового бюджетного прогнозування є ключовим елементом послідовної бюджетної політики та досягнення високої ефективності бюджетних видатків. Систематичне упорядкування та перегляд бюджетних програм, у тому числі складання планів діяльності на наступні два бюджетні періоди, є необхідним для досягнення середньострокових пріоритетів. Важливим є аудит бюджетних програм для виявлення неефективних та недієвих напрямків, що не відповідають функціям та завданням розпорядників бюджету. Також рекомендується проведення оцінки ефективності бюджетних програм та посилення фінансового контролю за управлінням бюджетними коштами.

Ефективність управління видатками державного бюджету визначається якістю розробки та обсягом бюджетних і державних цільових програм. За період інтеграції програмно-цільового методу у бюджетний процес спостерігалось збільшення їх кількості, що призвело до потреби зростання частки перерозподілу валового внутрішнього продукту через бюджетну систему. На важливість вказується необхідність підвищення рівня якості розробки та ефективної реалізації державних цільових програм. Це сприятиме підвищенню бюджетної результативності та дієвості інституційних бюджетних механізмів у впливі на розвиток галузей економіки.

Необхідним визнається подальше оптимізування головних розпорядників коштів та кількості бюджетних програм для уникнення планування та виконання програм, які не відповідають основним функціям та завданням головного розпорядника коштів. Система бюджетного регулювання в сфері видаткової частини бюджету значно впливає на стійкість фінансової системи та макроекономічну збалансованість.

Велике значення надається оптимізації показників дефіциту бюджету та бюджетних видатків відповідно до пріоритетів економічної політики країни. Зокрема, це передбачає підвищення ефективності використання інституту бюджету для стимулювання внутрішнього попиту та зростання економіки. Постає завдання удосконалення методологічних засад планування бюджету,

зокрема визначення соціально-економічного ефекту від здійснення видатків у середньостроковому періоді. Формування бюджетних видатків виступає ключовим чинником відтворюваних процесів на макрорівні, спрямованих на реалізацію пріоритетів соціально-економічного розвитку держави. Бюджетні видатки відіграють важливу роль у економічному розвитку країни, і забезпечення ефективного бюджетного планування визначає формування показників видатків та їхніх напрямків використання, а також встановлення взаємозв'язку між державними завданнями та граничними обсягами бюджетних коштів.

Програмно-цільовий метод визнається дієвим підходом до бюджетного планування, що базується на раціональному управлінні бюджетними коштами та орієнтований на розв'язання соціально-економічних завдань, які стоять перед суспільством на конкретному етапі його розвитку.

Ефективність планування видатків бюджету, як важливої складової системи управління бюджетом, виявляє значущість у питаннях забезпечення стабільності фінансової системи країни та здійснення стійкого економічного зростання. В системі головного розпорядника бюджетних коштів, на етапі планування видатків, вона сприяє підвищенню рівня ефективності бюджетних програм шляхом підготовки стратегічних планів їхньої діяльності. Також важливими елементами є оптимізація структури бюджетних програм в межах граничних сум середньострокового бюджету, деталізація завдань та напрямів бюджетних видатків.

Інституційні засади формування видатків бюджету у системі державного регулювання економічного розвитку передбачають введення ряду обмежень, враховуючи етап соціально-економічного розвитку країни. Ці обмеження стосуються обсягу та особливостей структури видаткової частини бюджету, співвідношення поточних і капітальних видатків, рівня інвестиційної складової бюджету, обсягу дефіциту бюджету та структури джерел його фінансування, що знаходяться у взаємозв'язку з показниками державного боргу. Положення адаптивної бюджетної архітекτονіки визнають бюджетне регулювання у сфері

видатків як динамічну систему, яка забезпечує оптимальні співвідношення між її складовими та неперервно вдосконалюється, адаптуючись до основних завдань соціально-економічного розвитку країни та враховуючи економічну циклічність. Ефективність системи бюджетного регулювання у сфері видатків залежить від розвитку теоретичних положень та методологічних основ формування видаткової частини бюджету, з урахуванням пріоритетів суспільного розвитку та економічної циклічності. На сучасному етапі особливо важливим є питання оптимального розподілу обмежених бюджетних ресурсів між напрямками соціально-економічного розвитку країни.

В умовах обмеженості бюджетних ресурсів фінансове забезпечення соціально-економічного розвитку можливе за допомогою оптимізації обсягу і структури бюджетних видатків. Цей процес вимагає перерозподілу бюджетних коштів між конкретними напрямками видатків, що базується на аналізі структури видатків та ефективності витрачання бюджетних коштів. У випадку обмежених бюджетних ресурсів пріоритетом залишаються поточні видатки бюджету, зокрема, ті, що мають соціальний характер. Однак можливості здійснення бюджетних видатків в значній мірі залежать від доходів, і для отримання додаткових доходів у перспективі необхідно ефективно інвестувати бюджетні кошти. Таким чином, сприяння розвитку економіки стає не менш важливим аспектом у сфері бюджетної політики з позицій стратегії економічного зростання.

Питання формування видатків бюджету відіграють визначальну роль у досягненні ключових завдань соціально-економічного розвитку країни та виконанні відповідних суспільних функцій держави: « Здатність видатків бюджету, як важливого інструменту макроекономічної політики, впливати на економічні процеси в державі обумовлюється, насамперед, фінансуванням структурної перебудови економіки, впровадженням інноваційних та конкурентоспроможних технологій, підтримкою пріоритетних наукових досліджень» [3,50].

Ключовим аспектом є визначення на конкретний період часу показника

стійкості бюджетної системи, який враховує питому вагу дебіторської та кредиторської заборгованості зведеного, державного та місцевих бюджетів у загальній сумі видаткової частини відповідного бюджету. Також важливими є аналогічні показники заборгованості по соціальних виплатах, податкового навантаження на економіку, рівня виконання дохідної та видаткової частин бюджету, рівня фінансування дефіциту бюджету та питомої ваги державного боргу у валовому внутрішньому продукті. Підвищення ролі бюджетної політики в системі державного регулювання економіки є суттєвим для забезпечення стійкого розвитку країни.

Значущим є підвищення ефективності витрат державного бюджету, розглядуваного як ефективного інструменту впливу на соціально-економічний розвиток суспільства на сучасному етапі розвитку державних фінансів. Економічна сутність ефективності державних видатків, яка є складовою системи бюджетного регулювання соціально-економічного розвитку країни, полягає в комплексі досягнутих результативних показників, що відповідають основним цілям та завданням бюджетних призначень з урахуванням обсягу здійснених видатків бюджету та ефективності інституційних перетворень у розвитку економічного середовища. Розглядаючи стратегію економічного розвитку, пов'язану з підвищенням рівня ендогенної складової, важливо впроваджувати відповідні інституційні зміни в системі бюджетного регулювання економіки, що формується у визначеному соціальному середовищі.

Реалізація завдань бюджетної політики залежить від обрання та впровадження методів бюджетного регулювання: «При розробці бюджетної політики важливо визначити основні пріоритети, які має бути досягнуто у результаті її впровадження. Розвиток суспільства потребує відповідних інституційних змін у взаємовідносинах між учасниками бюджетного процесу та підвищення ефективності бюджетної політики в системі державного регулювання економіки» [6].

Посилення системності та послідовності в реалізації державної політики у

сфері планування бюджету є важливою складовою ефективного фінансового управління. Визначення оптимальної структури та змісту бюджетних програм, їх відповідність показникам розвитку галузей економіки та соціально-економічного розвитку країни сприяє досягненню планових цілей та завдань.

Формування видатків бюджету, як важливої складової фінансової політики держави, вимагає оптимізації та ефективного використання бюджетних ресурсів. Основне завдання полягає в забезпеченні якісних суспільних послуг та підвищенні ефективності витрат. Планування видатків бюджету повинно адаптуватися до етапів економічного розвитку, рівня дефіциту бюджету та інших ключових показників. Співвідношення поточних і капітальних видатків також має враховувати стратегічні цілі та потреби громадян.

Важливим аспектом є ефективний розподіл обмежених бюджетних ресурсів, особливо в умовах воєнного стану. Це вимагає обґрунтованих рішень та управлінської ефективності для забезпечення потреб суспільства та збереження фінансової стійкості країни.

Висновки до розділу 1

Таким чином, визначено складність та взаємозв'язок процесів формування та використання фінансового забезпечення виконання функцій держави. Зазначено, що ефективність цих процесів визначається способом мобілізації та напрямками використання фінансових ресурсів. Виділено проблеми, такі як вузькість податкової бази, тіньовий сектор економіки, перекіс у фінансуванні соціальної сфери та ризик неефективного використання коштів. Зазначено, що посилення контролю та розширення податкової бази є ключовими напрямками для подолання цих проблем і забезпечення стабільного фінансового забезпечення виконання функцій держави.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФУНКЦІЙ ДЕРЖАВИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

2.1. Динаміка фінансового забезпечення функцій держави за 2018-2022 роки

Забезпечення економічного розвитку та неперервного соціального захисту будь-якої держави представляє собою складний процес, що передбачає підвищення рівня добробуту та якості життя суспільства. Однак цей процес непосредствено залежить від ретельної бюджетної політики, що охоплює аспекти формування ресурсів Державного бюджету та передбачає розумне розподіл грошових коштів між різними сферами суспільного життя. У контексті воєнного стану та зростання державного боргу питання щодо ефективності процесів формування та виконання Державного бюджету України стають особливо важливими та актуальними.

Глобальні зміни, спричинені повномасштабним вторгненням держави-агресора, мають суттєвий вплив на економіку України та вимагають реорганізації її фінансової системи. У умовах воєнного стану надзвичайно важливо забезпечити належне виконання державного бюджету. В сучасних умовах перед Україною стоїть завдання забезпечення ефективного функціонування бюджетної системи, переорієнтації раніше визначених державою цілей, перерозподілу обмежених бюджетних ресурсів, забезпечення соціальних виплат громадянам, збільшення видатків на оборону, перегляду джерел наповнення бюджету та привертання міжнародної фінансової допомоги.

Успішність цих завдань залежить від гармонійної координації та швидкості взаємодії різних рівнів бюджетної політики. Важливо забезпечити підтримку фінансової стійкості держави та запобігти виникненню макроекономічних дисбалансів.

Для аналізу особливостей виконання Державного бюджету розглянемо динаміку доходної та видаткової частин Державного бюджету України за період 2018–2022 років у відсотках (рисунок 2.1).

З рисунку 2.1 видно, що спостерігаються незначні коливання у відсотковому виконанні доходної частини Державного бюджету України, з 96% у 2019 році до 101,5% у 2022 році. Під час періоду війни відзначається перевиконання даного показника на 1,49%. Однак у 2022 році відсоток виконання видаткової частини Державного бюджету стрімко зменшився і становить 17,14% від оптимального значення.

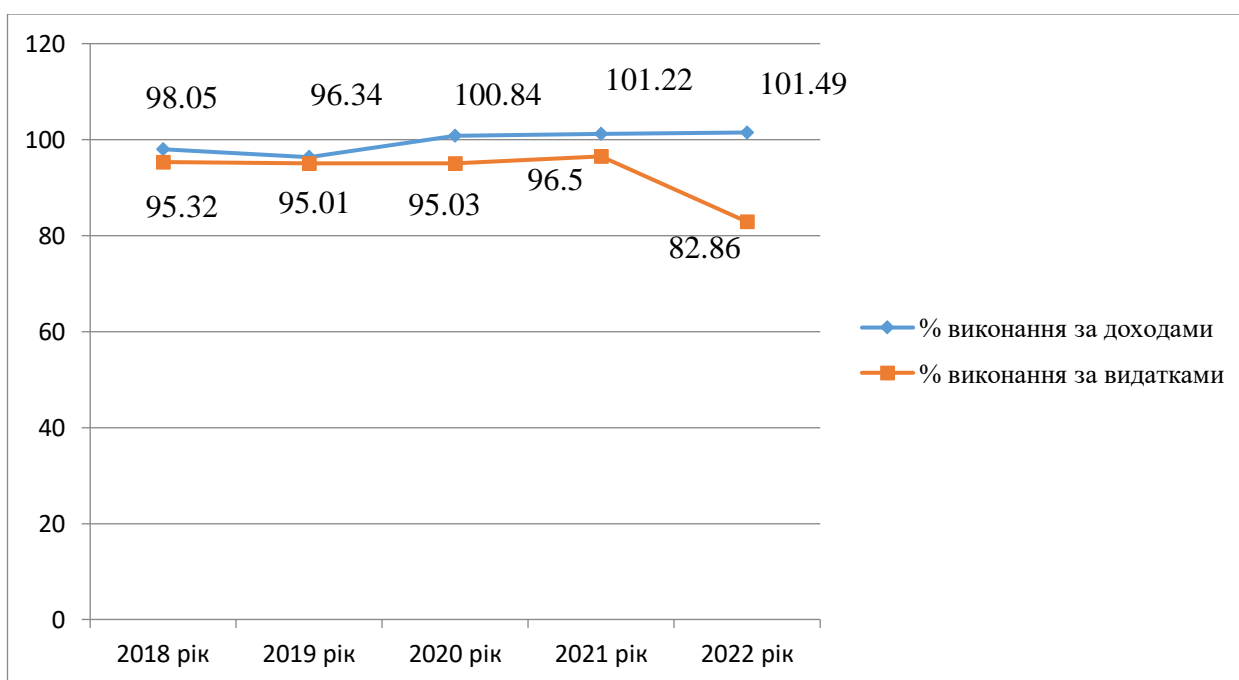

Рис.2.1. Динаміка виконання показників Державного бюджету України, %
Розглянемо основні показники балансу Державного бюджету України за період 2018–2022 років (рисунок 2.2).

Зауважимо, що протягом періоду 2018–2022 років доходи та видатки Державного бюджету поступово зросли, відповідно, на 859,287.3 млн гривень та 1,719,581 млн гривень. Дефіцит бюджету також значно збільшився, досягнувши 860,294 млн гривень у 2022 році порівняно з 2018 роком. Цей ріст пов'язаний із значними витратами Уряду України на здійснення повномасштабної війни та фінансування соціально-економічних потреб країни. З кінця лютого обсяг бюджетних видатків і бюджетного дефіциту, а також

структура їх фінансування, свідчать про збільшення частки державних витрат та їх переорієнтацію на першочергове фінансування потреб у військовій сфері

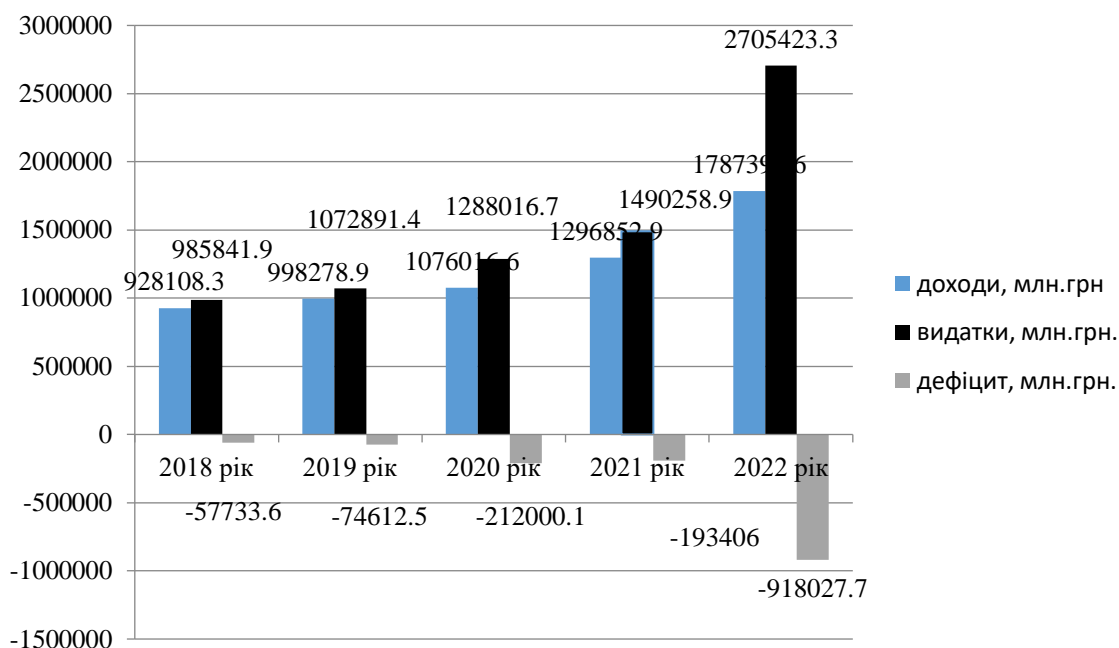

Рис.2.2. Динаміка балансу Державного бюджету України

Диференційована структура джерел наповнення бюджету є важливим показником ефективності бюджетної політики. Тому проведемо аналіз дохідної частини Державного бюджету в розрізі надходжень (таблиця 2.1.-2.2.).

Таблиця 2.1.

Динаміка показників балансу Державного бюджету за 2018-2022 роки

млн.грн.

Показник бюджету	2018 рік	2019 рік	2020 рік	2021 рік	2022 рік	Абс. відх. 2022/2018
Доходи Державного бюджету, млн грн	928108,3	998278,9	1076016,6	1296852,9	1787395,6	+859287,3
Видатки Державного бюджету, млн грн	985841,9	1072891,4	1288016,7	1490258,9	2705423,3	+1719581,4
Дефіцит Державного бюджету, млн грн	-57733,6	-74612,5	-212000,1	-193406	-918027,7	+860294,1

Находження займають важливе місце у структурі дохідної частини Державного бюджету України. Їхня питома вага у загальному обсязі доходів державного бюджету за останні роки має вирішальне значення і коливається в діапазоні від 50% до 86%. Важливо зауважити, що у 2022 році цей показник значно скоротився на 157,327 млн гривень порівняно з 2021 роком, що

викликано бойовими діями на території України.

Таблиця 2.2.

Структура доходів Державного бюджету України
за період 2018–2022 роки

млрд грн.

	2018	2019	2020	2021	2022	Темп приросту 2022/2018	Темп зростання 2022/2018
Податкові надходження	753,8	799,7	851,1	1107,0	949,7	195,9	1,25
Неподаткові надходження	164,6	186,6	212,9	175,3	346,3	181,6	2,10
Доходи від операцій з капіталом	0,657	0,183	0,079	328,6	0,610	-0,046	0,92
Від органів державного управління	7,306	8,725	10,65	12576,1	9,465	2,159	1,29
Від ЄС, урядів іноземних держав, МО	1,464	1,139	1,029	1289,8	481,0	479,6	328,4
Цільові фонди	0,187	1,770	0,187	209,4	0,136	-0,051	0,72
Всього доходів	928,1	998,2	1076,0	1296,8	1787,3	859	1,92

У 2022 році, через військову агресію з боку Росії, значно зросли надходження міжнародної допомоги для України від Європейського союзу, урядів іноземних держав, міжнародних організацій та донорських установ на суму 479,625.9 млн гривень порівняно із 2018 роком.

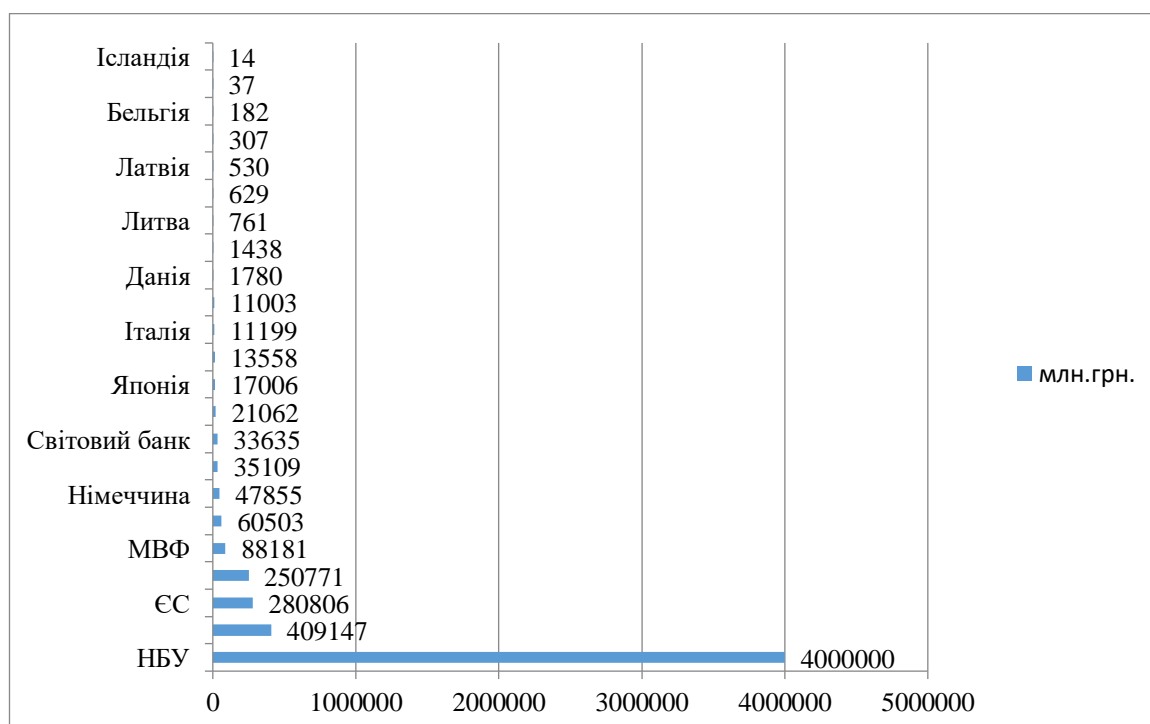

Рис.2.3. Джерела міжнародного фінансування Державного бюджету від країн партнерів, що підтримують її суверенітет

У період війни, крім находжень, стали важливими джерелами формування Державного бюджету України також військові облігації, кредити від Міжнародних фінансових організацій, а також двосторонні кредити та гранти іноземних держав (рисунок 2.3).

З 24 лютого по 30 грудня 2022 року найбільше фінансування Державного бюджету України надійшло від Національного банку України, який відкрив спеціальний валютний рахунок для збору коштів на потреби армії. Друге місце за обсягами фінансової допомоги, наданої Україні, займають міжнародні організації, такі як Міжнародний валютний фонд (МВФ) та Європейський союз (ЄС), їхній внесок становить 21,7% від загальної суми міжнародного фінансування протягом року війни.

Розглядаючи соціальну місію держави, неможливо уникнути визнання того, що головним джерелом її матеріального (ресурсного) забезпечення є бюджет. Як було відзначено раніше, бюджет відіграє ключову роль та є єдиним невід'ємним джерелом для фінансування різноманітних соціальних обов'язків держави. Крім того, він функціонує як особливий регулятор економічних процесів.

Отже, для ефективного виконання соціальної місії держави надзвичайно важливим є належне функціонування всіх компонентів фінансово-економічного механізму. Цей механізм забезпечує генерацію, розподіл та перерозподіл фінансових ресурсів відповідно до визначених державою пріоритетів у сфері соціальної та економічної політики. Рівень економічного розвитку і фінансово-бюджетна модель напряму впливають на обсяг і якість послуг, що надаються державою громадянам.

2.2. Аналіз пріоритетних напрямів фінансування реалізацій функцій держави

У період війни видатки Державного бюджету України відіграють ключову роль у фінансовому забезпеченні потреб населення та його добробуту.

Структура видатків Державного бюджету України за період 2018–2022 років подана в таблиці 2.3.

Таблиця 2.3.

Структура видатків Державного бюджету України за період 2018–2022 роки

млрд грн.

	2018	2019	2020	2021	2022	Абс. відхил. 2022/2018	Темп зростання 2022/2018
Загальнодержавні функції	162,9	168,2	163,8	206,6	201,9	39,0	1,24
Оборона	97,0	106,6	120,3	127,5	1142,8	1045,8	11,77
Громадський порядок, безпека та судова влада	116,8	140,1	157,6	174,4	443,3	326,4	3,79
Економічна діяльність	63,6	72,3	168,8	180,9	95,3	31,7	1,49
Охорона навколишнього природного середовища	5,24	6,31	6,63	8,20	4,71	-0,52	0,89
Житлово-комунальне господарство	0,296	0,107	0,088	0,164	0,528	0,23	1,78
Охорона здоров'я	22,6	38,5	124,9	170,5	184,2	161,6	8,14
Духовний та фізичний розвиток	10,1	9,96	9,82	15,9	11,05	0,94	1,09
Освіта	44,3	51,65	52,85	63,83	58,51	14,18	1,32
Соціальний захист та забезпечення	163,8	218,6	322,7	339,2	425,9	262,1	2,59
Міжбюджетні трансферти	298,9	260,3	160,1	202,7	136,8	-162,1	0,45
Всього видатків	985,8	1072,8	1288,0	1490,2	2705,4	1719,5	2,74

У проведеному аналізі структури видаткової складової Державного бюджету України за період 2018–2022 роки варто відзначити, що у 2021 році спостерігалось значне зростання питомої ваги видатків на соціальний захист та соціальне забезпечення, що склало 22,77%. У 2022 році зазначені видатки зросли на 86708,2 млн грн порівняно з попереднім роком, але їх питома вага в структурі видатків скоротилась на 7,02%. (рис.2.4-2.5.)

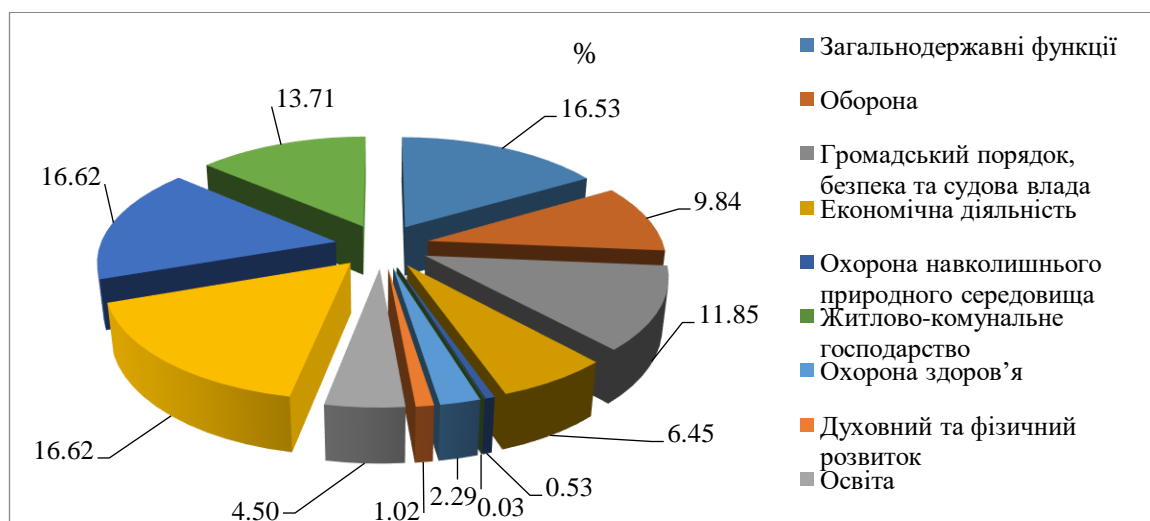

Рис.2.4. Структура видатків Державного бюджету України у 2018 році

Протягом року воєнних подій значна частина коштів спрямовувалась на підвищення обороноздатності держави. Зазначається, що значення цих видатків збільшилося на 1045848 млн грн, і їх питома вага становить майже половину загального обсягу видатків Державного бюджету. Додатково, зафіксовано зростання видатків на забезпечення громадського порядку, безпеки та судової влади у 2022 році порівняно з 2018 роком на 326,4 млрд грн.

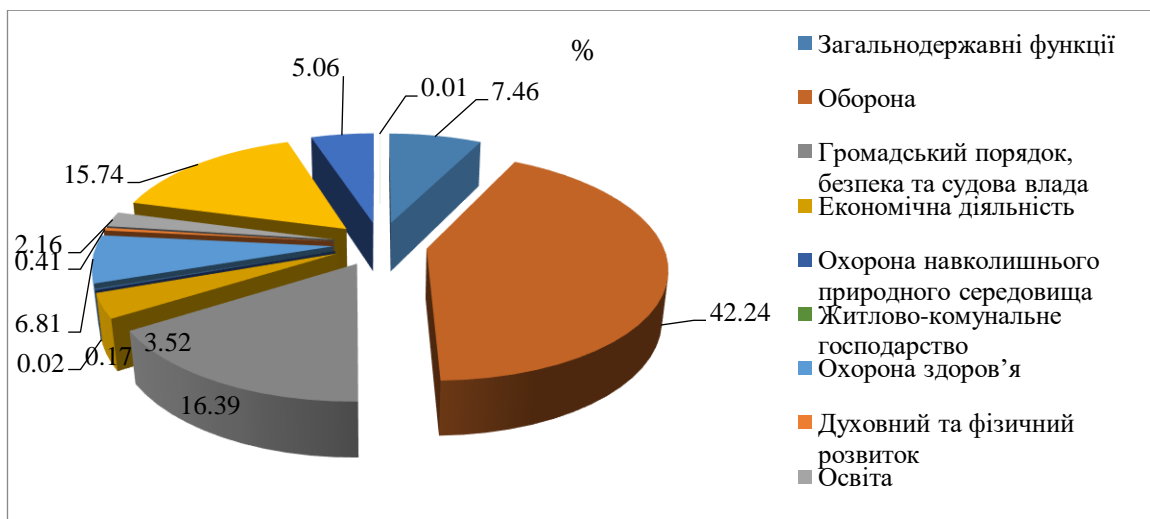

Рис.2.4. Структура видатків Державного бюджету України у 2022 році

У той час як у 2022 році відзначається зниженням обсягу видатків на виконання загальнодержавних функцій, охорону навколишнього середовища, та підтримку економічної діяльності, освіту, а також духовний і фізичний розвиток, уряд оголосив, що Державний бюджет на 2023 рік має військовий спрямування, описуючи його як "воєнний" бюджет країни, який обороняється, або "бюджет для перемоги". У 2023 році планується виділити понад 1,1 трильйона гривень на безпеку та оборону, що становить майже половину всіх видатків держбюджету, що є абсолютним рекордом для України. Ці витрати включають в себе зарплати військовослужбовців, забезпечення армії, ремонт і закупівлю техніки та зброї, і вони у чотири рази перевищують витрати попереднього року.

Уряд України 14 березня 2023 року прийняв постанову Кабінету Міністрів під назвою "Про внесення змін до Порядку виконання повноважень Державною казначейською службою в особливому режимі в умовах воєнного

стану" [8]. Відповідно до цього регламенту був визначений перелік пріоритетних платежів, який включав в себе видатки загального і спеціального фондів державного та місцевих бюджетів на наступні цілі:

Придбання житла для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.

Придбання гігієнічних засобів і товарів першої необхідності для підопічних інтернатних установ системи соціального захисту населення, а також розвиток мережі ЦНАПів.

Заходи місцевих програм підтримки та розвитку сільського господарства.

Проведення інвентаризації та нормативної грошової оцінки земель.

Виготовлення містобудівної документації [9].

Слід відзначити, що у період воєнного стану в Україні відбулося значне зростання обсягів місцевих та Державного бюджетів. Це стосується не лише забезпечення повноцінного розвитку окремих територіальних одиниць, але й гарантування фінансової безпеки держави в цілому. Органи місцевого самоврядування активно фінансують різноманітні заходи, пов'язані з повномасштабною військовою агресією Росії проти України. Ці заходи включають:

Задоволення потреб у територіальній обороні.

Забезпечення населення продовольством.

Організація вивезення цивільного населення із зони бойових дій та небезпечних територій в безпечні місця.

Облаштування місць розміщення громадян, які змушені залишити своє місце проживання через бойові дії.

Забезпечення належних умов для розміщення та функціонування підприємств, що переїжджають внаслідок конфлікту.

Масштабна воєнна агресія проти України, у відміну від гібридної, виявляє значно більший негативний вплив на економічний розвиток країни та суттєво зменшує обсяги бюджетних доходів. Крім того, ця форма конфлікту призводить до значного зменшення кількості платників податків і зборів, як у

коротко-, так і в довгостроковій перспективі. Це враховуючи безповоротні втрати населення країни та його масштабне переміщення всередині країни або за кордон.

Фіскальна спроможність держави залежить від тривалості військових дій високої інтенсивності, які вважаються найбільш руйнівними для інституційної стійкості системи державних фінансів. Особливо важливою стає здатність країни ефективно управляти фінансовими ресурсами та підтримувати фінансову стійкість в умовах воєнного конфлікту, де витрати можуть бути великими та непередбачуваними.

У 2024 році передбачається, що частка видатків на оборону складе 31%, на громадський порядок і безпеку - 13%, а на обслуговування державного боргу - 11%. У порівнянні, у 2021 році ці частки склали лише 6,9%, 9,5% і 8,5% відповідно. Зростання видатків на обслуговування боргу може викликати сумніви, оскільки понад 11% бюджету воюючої країни витрачаються на виплату відсотків кредиторам держави.

Поява такої ситуації визначається кількома факторами, такими як вузькість внутрішнього фінансового ринку, політика високих процентних ставок, проведена Національним банком України, і стратегія "ринкових" залучень позик під час війни.

Зміна структури видатків бюджету, на користь оборонних потреб та обслуговування боргу, була вирівняна зменшенням частки видатків на економічну діяльність (від 16% у 2021 році до 6,4% у 2024 р.), освіту (від 16,9% до 10,2%), охорону здоров'я (від 11% до 6,2%), соціальний захист і соціальне забезпечення (від 19,9% до 13,7%).

Відбудови регіонів, які постраждали від збройної агресії, відновлення об'єктів критичної та соціальної інфраструктури, а також об'єктів житлового та громадського призначення. У 2024 році Фонд ліквідації наслідків збройної агресії залишатиметься активним в спеціальному фонді Державного бюджету. Кошти фонду будуть спрямовані на відновлення пошкоджених об'єктів житлового та громадського призначення, будівництво громадських будинків та

споруд, захисних споруд цивільного захисту та військових об'єктів, будівництво об'єктів інфраструктури, інженерно-технічні заходи із захисту критичної інфраструктури, а також компенсації за знищені або пошкоджені об'єкти житлового призначення.

Зміни в процедурах прийняття рішень про виділення коштів з Фонду ліквідації наслідків збройної агресії передбачають, що відтепер такі рішення будуть прийматися Кабінетом Міністрів України за погодженням з Бюджетним комітетом Верховної Ради з метою ефективного управління та забезпечення необхідного фінансування на відновлення та розвиток зазначених областей.

Бюджетні призначення Фонду ліквідації наслідків збройної агресії склали 35,5 млрд грн у 2023 році, а на 2024 рік їх точна величина ще невідома, оскільки вони будуть розподілені між Резервним фондом бюджету (44,8 млрд грн) та субвенціями для відновлення місцевих бюджетів (9,4 млрд грн). Крім того, міжнародна допомога для відбудови України за певними програмами також буде спрямована до цього фонду.

Деякі експерти висловлюють застереження щодо ручного розподілу коштів на відбудову критичної інфраструктури з Резервного фонду, порівняно з діючими практиками Фонду ліквідації наслідків збройної агресії, де вже наявні ефективні процедури відбору проектів та забезпечення їхньої прозорості.

У відповідь на такі застереження, влада розпочала обговорення можливості створення постійно діючого Національного фонду відновлення, який отримуватиме фінансування з Резервного фонду бюджету. З цією метою розробляється законопроект щодо змін до статті 24 Бюджетного кодексу, який має забезпечити гармонізацію різних джерел фінансування відновлення України в одному фонді та використання найкращих практик фінансування пріоритетних проектів.

Дискусійним є питання фінансування безпеки та оборони з місцевих бюджетів. Потрібно розуміти як влаштована система територіальної оборони, щоб виокремити ту частинку, яка відноситься до питань місцевого значення, яким і повинні опікуватися територіальні громади.

Так, відповідно до ЗУ "Про основи національного спротиву": територіальна оборона — це система загальнодержавних, воєнних і спеціальних заходів, що здійснюються у мирний час та в особливий період з метою протидії воєнним загрозам, а також для надання допомоги у захисті населення, територій, навколишнього природного середовища та майна від надзвичайних ситуацій.

При цьому територіальна оборона складається з військової, цивільної та військово-цивільної складових.

Територіальна громада на своїй території може утворювати одне або декілька добровольчих формувань з урахуванням ресурсних та людських можливостей. Зокрема, ДФТГ – це воєнізований підрозділ, сформований на добровільній основі з громадян України, які проживають у межах території відповідної територіальної громади, який призначений для участі у підготовці та виконанні завдань територіальної оборони в межах території відповідної територіальної громади

Щодо забезпечення ДФТГ індивідуальною штатною зброєю та боєприпасами здійснюється в загальній системі забезпечення ЗСУ, тобто належить відповідно до статті 10 Закону України "Про оборону України" до основних функцій Міністерства оборони України. Діяльність ДФТГ здійснюється під безпосереднім керівництвом і контролем командира військової частини ЗСУ за територіальним принципом.

Але, для виконання своїх функцій ДФТГ окрім озброєння, мають інші потреби. Ці потреби можуть бути забезпечені за рахунок місцевих бюджетів. Зокрема, стаття 91 БКУ передбачає в місцевих бюджетах можливість затверджувати бюджетні призначення на місцеві програми, пов'язані з виконанням повноважень, затверджених відповідними місцевими радами, зокрема: для реалізації заходів та робіт з територіальної оборони та мобілізаційної підготовки місцевого значення (КПКВ 8240 "Заходи та роботи з територіальної оборони" та 8220 "Заходи та роботи з мобілізаційної підготовки місцевого значення"): Проведення медичного обстеження членів ДФТГ ;

Забезпечення харчування підрозділів ТРО на час проведення планової зборової підготовки та виконання завдань за призначенням; Проведення інформаційно-комунікативної кампанії стосовно територіальної оборони з виготовленням поліграфічної продукції; Виготовлення бланків посвідчень добровольця територіальної оборони; Придбання речового майна та спорядження (обмундирування, матраци, спальні мішки, каримати); Придбання медичних аптечок, медикаментів та перев'язувальних матеріалів.

Фінансування цих видатків здійснюється в межах затверджених місцевих цільових програм або через передачу міжбюджетного трансферту у вигляді субвенції з місцевого бюджету державному бюджету чи фінансування заходів з територіальної оборони та мобілізаційної підготовки місцевого значення.

Поки діє воєнний стан в Україні, видатки на здійснення та забезпечення заходів з організації, підготовки, підтримання та ведення руху опору, належать до таємних видатків, а також закупівля товарів, робіт і послуг для забезпечення потреб руху опору становлять державну таємницю, тому не можна розголошувати на які цілі і що саме придбавають і яку підтримку здійснюють військовим громади зі своїх бюджетів. Тому перевірка їх ефективності буде після війни..

Актуальним є те, що територіальна громада, навіть при наявності фінансового ресурсу не може здійснювати такі видатки з місцевого бюджету не може, оскільки частиною другою статті 85 Бюджетного кодексу України забороняється планувати та здійснювати видатки, не віднесені до місцевих бюджетів, а також здійснювати впродовж бюджетного періоду видатки на утримання бюджетних установ одночасно з різних бюджетів.

Під час передачі трансферту підрозділу ЗСУ також необхідно враховувати, що видатки здійснюються за рахунок вільного залишку бюджетних коштів або перевиконання дохідної частини загального фонду місцевого бюджету за умови відсутності простроченої кредиторської заборгованості такого бюджету за захищеними статтями видатків на останню звітну дату, що передуює плануванню видатків.

Ще однією проблемою є те, що підрозділи ДФТГ не мають статусу юридичної особи (відокремлених підрозділів чи філій), а отже: не можуть здійснювати господарської діяльності, у т.ч. для власного обслуговування; не можуть мати власні рахунки у банках та інших фінансових установах; не можуть бути розпорядниками чи одержувачами бюджетних коштів.

Тому, здійснення фінансування можливе у співпраці з військовою частиною, за якою закріплено ДФТГ, і для початку такої співпраці необхідне письмове звернення командира військового формування з обґрунтуванням та визначенням потреби.

Отже, зміни в обсягах і структурі видатків бюджету на 2024 рік відображають об'єктивні трансформації економічного і соціального середовища України під час війни, а також суб'єктивні прорахунки та досягнення учасників бюджетного процесу. У подальшому обробці проекту бюджету важливо забезпечити згуртованість роботи всіх рівнів державного апарату та їхню орієнтацію на досягнення перемоги, підтримку національної економіки та збереження людського капіталу та соціальної стабільності в країні.

Обмеження можливостей дефіцитного фінансування бюджетних видатків визначається не лише граничним розміром бюджетного дефіциту, але й максимальною величиною державного боргу. Встановлено, що граничний рівень державного боргу у бюджетному кодексі України становить 60% ВВП, відповідаючи Маастрихтській угоді.

Аналіз показників державного боргу вказує на те, що у 2019 р. та 2021 р. відношення боргу до ВВП не перевищувало 60%, але в інші роки вже більше 60%. Це може вказувати на можливу загрозу боргової кризи та необхідність оптимізації боргової політики держави.

Дефіцит бюджету, хоча й є негативним явищем, сам по собі не говорить про незбалансованість бюджету. Процес складання та затвердження бюджету передбачає визначення джерел фінансування, і це складний економічний процес, що враховує різноманітні аспекти соціально-економічного розвитку держави.

Для подолання негативних наслідків можливого боргового кризи та дефіциту, однією з основних стратегій може бути підвищення рівня державних доходів. Це може бути досягнуто через кардинальні зміни в податковому законодавстві в напрямку зменшення податків, при цьому слід враховувати компенсатори. Податкові політики, спрямовані на підтримку бізнесу та збільшення державних доходів, можуть бути ключовими для вирішення цих економічних викликів.

Висновки до розділу 2

Формування та виконання Державного бюджету України в умовах воєнного стану належать до сфери вирішення низки невирішених проблем. Низка ключових аспектів вимагає спеціальної уваги, серед яких можна визначити нестабільність економічної ситуації, збільшення витрат на оборону, зменшення доходів, необхідність фінансування гуманітарних заходів та підвищений ризик корупції. Для ефективного вирішення цих проблем необхідно вжити заходів, спрямованих на забезпечення ефективного фінансового контролю з боку держави. Також важливо залучити громадськість до процесів бюджетування та впроваджувати механізми, що сприяють збалансованості та прозорості управління фінансами.

В цілому пропозиції для підвищення ефективності державних видатків та утримання стійкості державних фінансів в середньостроковому періоді мають кілька ключових напрямків, які враховують важливі аспекти розвитку країни. Зокрема, зосередження на пріоритетних напрямках:

1. Підвищення обороноздатності.
2. Забезпечення охорони здоров'я та подолання пандемії.
3. Фінансування освіти.
4. Розвиток фізичної та соціальної інфраструктури.
5. Надання підтримки населенню та бізнесу під час карантину.
6. Відмова від політики нарощування видатків на неефективні сфери:

7. Політика раціоналізації видатків на органи державного управління, правоохоронні та судові органи.

8. Збільшення обсягу капітальних видатків:

9. Забезпечення пріоритетного спрямування капітальних видатків на:

10. Поширення обороноздатності.

11. Підвищення якості транспортної інфраструктури.

12. Створення сучасної цифрової інфраструктури.

13. Розбудову національної системи охорони здоров'я.

14. Модернізацію освіти.

15. Створення системи стратегічного планування державних капіталовкладень:

16. Запровадження систематичного моніторингу і контролю державних інвестицій, включаючи обов'язковий зовнішній аудит великих проектів.

Ці заходи можуть сприяти оптимізації витрат та ефективному використанню державних ресурсів для підтримки ключових секторів та досягнення стратегічних цілей розвитку країни.

РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ПОКРАЩЕННЯ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ФУНКЦІЙ ДЕРЖАВИ

3.1. Роль органів місцевого самоврядування у фінансовому забезпеченні функцій держави

В умовах воєнного стану державний рівень влади акцентує свої зусилля на посиленні протидії агресору. Отже, пріоритетними статтями видатків Державного бюджету є фінансування заходів, спрямованих на відвернення загрози втрати незалежності країни, протидію збройній агресії та забезпечення національної безпеки.

У контексті органів місцевого самоврядування на сьогоднішній день саме на них делегується державою та покладається важлива роль у забезпеченні соціально-економічного розвитку територіальних громад. Зокрема, органи місцевого самоврядування відповідають за функціонування установ соціальної сфери, забезпечуючи надання освітніх, медичних, культурних та інших послуг мешканцям громад. Це стосується як постійно проживаючого населення, так і внутрішньо переміщених осіб.

Органи місцевого самоврядування також беруть на себе обов'язок організації надання гуманітарної допомоги та тимчасового прихистку внутрішньо переміщеним особам. Вони гарантують компенсації сім'ям, які приймають внутрішньо переміщених осіб, та організують та облаштовують укриття в освітніх та медичних закладах. Крім того, забезпечують умови для релокації бізнесу з зони бойових дій та виконують інші завдання, спрямовані на забезпечення життєвих потреб громадян в умовах конфлікту.

Внаслідок виникнення нових викликів та загроз перед органами державної влади та місцевим самоврядуванням стоїть завдання вирішення проблем, що вимагають значних фінансових ресурсів та швидкого ухвалення нестандартних управлінських рішень. Особливо актуальним на сьогодні є

визначення особливостей управління системою фінансового забезпечення місцевих органів самоврядування в умовах воєнного стану.

Для забезпечення ефективного фінансового управління в умовах кризи важливо розглядати нестандартні стратегії та методи. Надзвичайна ситуація вимагає оперативності та гнучкості у прийнятті рішень. Основним завданням є забезпечення фінансової стабільності та використання ресурсів для здійснення необхідних заходів.

До того ж, важливо активно розвивати інститут місцевого самоврядування, шукати шляхи його зміцнення та адаптації під нові реалії. Це включає в себе розробку та впровадження нових нормативно-правових механізмів, які враховують специфіку управління в умовах воєнного конфлікту. Визначення і впровадження ефективних стратегій управління фінансовим забезпеченням стане ключовим елементом успішної реалізації завдань місцевого самоврядування у період воєнного стану та в подальшому повоєнному періоді.

Декларовані в міжнародних документах норми і положення, що регламентують діяльність місцевого самоврядування та імплементовані в діючу вітчизняну законодавчу базу, продемонстрували свою ефективність не лише в стандартних умовах існування держави, як це було у більшості європейських країн, а й в умовах гібридної війни, а також під час повномасштабного вторгнення, як це відбувається в Україні.

Від самого початку гібридної війни, ініційованої Російською Федерацією в 2014 році, стало очевидним, що збереження державної цілісності та незалежності України можливе лише за умови проведення комплексних реформ, спрямованих на стабілізацію політичної, економічної та фінансової систем країни, а також на європейську інтеграцію. Однією з ключових реформ в цьому напрямі стала реформа децентралізації влади. Протягом цього періоду було прийнято ряд законодавчих та нормативно-правових актів, зміст яких радикально змінив систему фінансового забезпечення органів місцевого самоврядування та впорядкував підходи до її організації та управління. Ці

законодавчі акти заклали основи для реформування адміністративно-територіального устрою країни та зміцнення соціально-економічних засад розвитку територіальних громад та регіонів. Усе це сприяло реальному зростанню рівня фінансової самодостатності та фінансової стійкості місцевого самоврядування.

У контексті початку повномасштабної війни та введення військового стану відзначається, що підходи до управління системою фінансового забезпечення місцевих органів самоврядування відбули певні трансформації. Зокрема:

Щодо формування доходів місцевих бюджетів, за цей період було введено ряд податкових пільг щодо сплати місцевих податків і зборів, а також загальнодержавних податків, які зараховуються до місцевих бюджетів. Тимчасово припинено стягнення ряду загальнодержавних та місцевих податків, а також певних адміністративних та неподаткових платежів. Деяким категоріям платників податків надано право самостійного прийняття рішень щодо сплати певних податків до бюджету. Збільшено частку зарахування податку на доходи фізичних осіб до місцевих бюджетів та інші заходи

.Стосовно видаткової частини місцевих бюджетів, визначено пріоритетність здійснення витрат органами Державної казначейської служби України (ДКСУ). Затверджено типову класифікацію видатків місцевих бюджетів, що забезпечило чітке розмежування видатків та кредитування за головними розпорядниками коштів місцевих бюджетів відповідно до вимог воєнного стану. Обсяг будь-яких видатків може бути зменшений за умови скорочення затверджених бюджетних призначень. Також призупинено на час військового стану дії статті 55 Бюджетного кодексу України, яка регламентує поняття "захищені видатки". Зміни щодо структури та організації видаткової частини місцевих бюджетів здійснюються без погодження відповідною комісією місцевої ради та інші заходи [8; с. 19].

Щодо організації міжбюджетних відносин, здійснено скорочення ряду міжбюджетних трансфертів до місцевих бюджетів. Надано можливість

використовувати залишки по освітній субвенції та субвенції особам з особливими освітніми потребами для забезпечення територіальної оборони і захисту населення територіальних громад. Встановлено заборону на перерахування реверсної дотації до державного бюджету з місцевих бюджетів територій, на яких діють умови воєнного стану. Перерахування міжбюджетних трансфертів територіальних громад, які перебувають на непідконтрольній Україні території, не здійснюється органами ДКСУ та інші заходи

Щодо організації та здійснення бюджетного процесу на місцевому рівні, введено ряд нововведень:

1. Дозволено перевищення обсягу резервного фонду місцевого бюджету понад 1%.
2. Передача коштів між місцевими бюджетами можлива без укладання договору.
3. Надано право передавати кошти із спеціального до загального фонду місцевих бюджетів.
4. Скасовано вимоги щодо обов'язкової публікації звітів про виконання місцевих бюджетів у засобах масової інформації.
5. Проекти місцевих бюджетів затверджуються рішеннями виконавчих комітетів відповідних місцевих рад чи розпорядженнями місцевих державних адміністрацій, військово-цивільних адміністрацій або військових адміністрацій.
6. Скасовано заплановані та призупинено діючі перевірки Державною аудиторською службою та інші заходи.

Зазначені законодавчі зміни, хоча в певній мірі суперечать принципам децентралізації, дозволили місцевим органам самоврядування ефективно реагувати на нагальні потреби фінансового забезпечення територіальної оборони, захисту безпеки місцевих мешканців та внутрішньо переміщених осіб, а також створити сприятливі умови для функціонування бюджетної сфери та комунальних підприємств у період повномасштабної війни

Оцінюючи заходи, спрямовані на стабілізацію системи фінансового забезпечення місцевих органів самоврядування, важливо відзначити, що ці

кроки дійсно були ефективними. Загальний обсяг доходів місцевих бюджетів у 2022 році зменшився лише на 25,6 млрд гривень порівняно з 2021 роком (див. таблицю 3.1).

Таблиця 3.1

Динаміка та структура місцевих бюджетів України в період
з 2018 по 2022 роки

	Роки									
	2018		2019		2020		2021		2022	
	млрд. грн.	%	млрд. грн.	%	млрд. грн.	%	млрд. грн.	%	млрд. грн.	%
Податкові надходження	232,5	41,3	270,5	48,2	285,6	60,6	346,7	59,7	393,5	70,8
Неподаткові надходження	28,0	4,9	26,1	4,7	21,5	4,5	27,2	4,7	22,0	3,9
Доходи від операцій з капіталом	2,1	0,3	2,9	0,5	3,4	0,7	3,4	0,6	2,3	0,4
Міжбюджетні трансферти	298,9	53,1	260,3	46,4	160,2	33,9	202,7	34,9	136,9	24,6
Цільові фонди	0,6	0,1	0,6	0,1	0,6	0,1	0,5	0,1	0,3	0,0
Разом	562,4	100	560,5	100	471,5	100	580,7	100	555,1	100

Зауважимо, що станом на 01.01.2023 року територіальні громади 12 областей України, а саме: Дніпропетровської, Донецької, Житомирської, Запорізької, Київської, Луганської, Миколаївської, Одеської, Сумської, Харківської, Херсонської, Чернігівської, мали статус територій, які окуповані російською федерацією, і території, на яких ведуться (велись) бойові дії[1]. Відповідно, протягом 2022 року формування доходів місцевих бюджетів на цих територіях було дуже ускладненим, а в умовах окупації майже не відбувалося.

Однак у 2022 році доходи місцевих бюджетів збільшились на 83,6 млрд гривень порівняно з аналогічним показником у 2020 році. Тобто на початку пандемії COVID-19 та в умовах жорсткого карантину органи місцевого самоврядування виявились більш фінансово та організаційно неспроможними, адже даний показник у 2020 році є найменшим в період з 2018 по 2022 роки. Отже, стабілізувати ситуацію відносно організації та управління системою фінансового забезпечення місцевих органів самоврядування в перші місяці

після введення воєнного стану стало можливим завдяки досвіду дистанційної роботи, набутому під час пандемії COVID-19.

Крім того, розглядаючи структуру доходів місцевих бюджетів України, слід зазначити, що в період з 2018 року по 2022 рік простежується поступове зростання податкових надходжень, а саме на 161 мільярд гривень або 29,5%. Дана тенденція повністю відповідає обраному курсу децентралізації влади. Проте у 2022 році щодо формування податкових надходжень склалась не проста ситуація. Як зазначалося вище, на початку повномасштабного вторгнення урядом країни було прийнято низку податкових новацій, метою яких з одного боку було підтримати економічну активність суб'єктів господарювання, а з іншого боку забезпечити належний рівень надходжень до місцевих бюджетів.

Аналізуючи помісячну динаміку надходжень бюджетоутворюючих податків до місцевих бюджетів України у 2022 році, слід відзначити, що лише надходження від стягнення податку на доходи фізичних осіб демонструють позитивний приріст.

Зростання надходжень від стягнення податку на доходи фізичних осіб у 2022 році обумовлено, по-перше, збільшенням рівня заробітних плат та інших виплат військовослужбовцям, а також збільшенням чисельності військовослужбовців. По-друге, з початку 2022 року було змінено норматив відрахування ПДФО до місцевих бюджетів з 60% до 64%.

Натомість, як зазначають експерти, надходження податку на доходи фізичних осіб, що сплачується податковими агентами, із доходів платника податку у вигляді заробітної плати значно знизилися, починаючи з березня 2022 року. Такі надходження досі залишаються нижчими, ніж рівень у 2021 році, але при цьому вони не впали до рівня 2020 року. Те ж саме стосується і ПДФО із доходів платників податку, інших ніж заробітна плата.

Щодо динаміки надходжень інших бюджетоутворюючих податків у 2022 році, виокремлюючи окремо податок на землю, слід відзначити, що за час повномасштабної війни місцеві органи самоврядування недоотримали майже 6

млрд грн. Крім того, надходження місцевих податків та зборів також продемонстрували значні коливання через єдиний податок, адже саме для цього податку було запроваджено розгалужену систему податкових пільг, основна мета яких полягала у стимулюванні економічної активності в громадах.

Внаслідок податкових пільг, найбільший відносний спад зазнав акцизний податок. З огляду на те, що значну частку цього податку становили надходження від акцизу на пальне та існували значні пільги на цей вид акцизу, надходження від акцизного податку все ще залишаються в значному від'ємному прирості [1]. Отже, запровадження податкових пільг відносно акцизного податку призвело до стрімкого зменшення надходжень до місцевих бюджетів, але при цьому очікуваного зростання економічної активності також не було досягнуто.

Таким чином, внаслідок запровадження податкових пільг щодо акцизного податку, особливо щодо акцизу на пальне, спостерігалось значне зменшення надходжень до місцевих бюджетів. З урахуванням важливості цих надходжень для місцевих органів самоврядування та забезпечення фінансової стійкості в умовах воєнного стану, це ставило певні труднощі перед бюджетним процесом на місцевому рівні.

Однак важливо врахувати, що зменшення частки міжбюджетних трансфертів у структурі місцевих бюджетів у 2022 році може бути обумовлене пріоритетністю видатків на забезпечення обороноздатності країни в умовах воєнного стану. Також стрімке зростання дефіциту Державного бюджету може вплинути на обсяги міжбюджетних трансфертів, що напряду впливає на фінансування місцевих бюджетів.

Це вказує на те, що місцеві органи самоврядування активно реагують на виклики війни та приділяють особливу увагу вирішенню проблем безпеки, соціального захисту та потреб громадян у важкі періоди. Збільшення видатків на громадський порядок, безпеку та судову систему свідчить про зусилля влади в забезпеченні правопорядку та захисту громадян в умовах воєнного конфлікту.

Ростуть видатки на соціальний захист також є важливим і показує спрямованість бюджетних ресурсів на підтримку тих, хто найбільше потребує допомоги, зокрема внутрішньо переміщених осіб та постраждалих від воєнного конфлікту. Це відображає соціальну відповідальність та гуманітарний аспект діяльності місцевих органів самоврядування в умовах війни.

Зменшення видатків в галузі освіти та охорони здоров'я на 7% або 16,8 млрд грн та 6% або 2,1 млрд грн відповідно може бути пов'язане з призначенням великої частини бюджету на потреби, пов'язані із забезпеченням безпеки та обороноздатності країни в умовах воєнного стану. У таких умовах може виникнути потреба в перерозподілі ресурсів для підтримки армії та безпеки населення.

Найбільший відносний спад видатків в галузі охорони природи на 79% (від 2,4 млрд гривень у 2021 році до 0,5 млрд гривень у 2022 році) може бути пов'язаний з тим, що під час воєнного конфлікту влада має сконцентрувати зусилля на забезпеченні безпеки, а деякі програми з охорони природи можуть бути відкладені чи скорочені.

Скорочення всіх непершочергових видатків і зменшення обсягу спеціального фонду на 110,9 млрд грн або 63,5% порівняно з 2021 роком також вказує на зміну пріоритетів і фокусу на витрати, пов'язані з військовим станом та відповідними потребами.

Так, введення податкових новацій та законодавчих змін стосовно організації та управління фінансовим забезпеченням місцевих органів самоврядування в умовах воєнного стану допомогло частково стабілізувати ситуацію та збільшити надходження фінансових ресурсів до місцевих бюджетів у короткостроковому періоді. Однак для забезпечення післявоєнної відбудови та налагодження життя в громадах в майбутньому необхідно шукати альтернативні джерела формування доходів місцевих бюджетів. Також важливо впроваджувати сучасні підходи до управління системою фінансового забезпечення місцевих органів самоврядування, щоб ефективно використовувати наявні ресурси та забезпечити стійкий розвиток громад.

3.2. Світовий досвід фінансового забезпечення функцій держави

Здійснення бюджетних витрат представляє собою ключовий аспект фінансової політики держави. Склад та структура бюджетних витрат в окремих країнах дозволяють робити висновки та узагальнення щодо економічного, соціального і політичного розвитку на певний період. Міжнародний досвід свідчить, що стабільні фінансові системи відзначаються значною часткою бюджетних витрат у відсотковому відношенні до ВВП. Протягом 2018-2022 років відповідні показники в коливалися в межах: 38,6-44,1% у Великій Британії, 41,3-45,6% у Німеччині, 48,3-51,1% в Італії, 56-57,2% у Франції, 41,8-49% в Норвегії, 37,3-40,9% в Японії. Канаді та США, представникам американської моделі фінансових відносин, властивий низький рівень централізації бюджету – від 17,6% до 23,1% та від 35,2% до 39,8% відповідно.

Дослідження видаткової частини державних бюджетів зазначених країн свідчить, що структура витрат у Японії та Канаді відрізняється від більшості і не дозволяє провести прямі порівняння. Однак можна стверджувати, що для всіх країн спостерігається тенденція до зростання бюджетних витрат (табл. 3.2), що позитивно впливає на темпи зростання промислового виробництва. Наприклад, витрати Канади у 2022 році становили 330,2 млрд. дол. США, що на 17,7 млрд. дол. більше, ніж у попередньому році. У той же час витрати Японії у 2022 році зросли на 258,1 млрд. єн.

Аналіз структури витрат державних бюджетів закордонних країн за 2022 рік свідчить про значний обсяг фінансування соціального страхування та забезпечення (від 34% до 49,4%), охорони здоров'я (від 14,2% до 27,7%) та освіти (від 6,3% до 11,2%). У Норвегії, яка представляє скандинавську модель фінансових відносин, що передбачає високий рівень державних соціальних послуг для всього населення, частка витрат на соціальний захист є вагомим.

Зокрема, відношення витрат на соціальний захист до ВВП відзначається найвищим рівнем серед країн ЄС і групи G7, складаючи 31,2% в Франції. Італія витратила 27,9% свого ВВП на соціальний захист, що становить п'ятий за

величиною показник серед 28 країн ЄС і другий серед країн групи G7. Німеччина витратила приблизно 25,1% свого ВВП на соціальний захист, тоді як Велика Британія, відповідно, мала показник 20,6%, розташовуючись на восьмому та сімнадцятому місцях відповідно.

Таблиця 3.2.

Структура видатків державних бюджетів окремих країн світу станом на грудень 2022 року

Видатки	Україна	Норвегія	Франція	Німеччина	Італія	Велика Британія	США
Загальнодержавні функції	16,5 %	8,7 %	11,0 %	10,5 %	16,2 %	10,3 %	9,1 %
Оборона	9,8 %	3,5 %	3,1 %	11,0 %	2,6 %	7,5 %	20,9 %
Громадський порядок, безпека, судова влада	11,9 %	2,4 %	3,0 %	1,6 %	3,8 %	2,6 %	0,9 %
Економічна діяльність	6,5 %	11,2 %	10,3 %	19,0 %	7,9 %	6,3 %	3,2 %
Охорона навколишнього середовища	0,5 %	1,9 %	1,8 %	0,4 %	1,7 %	0,8 %	0,5 %
Житлово-комунальне господарство	0,1 %	1,6 %	2,0 %	0,9 %	0,9 %	0,5 %	1,0 %
Охорона здоров'я	2,3 %	16,6 %	14,5 %	0,2 %	14,2 %	22,8 %	27,7 %
Духовний та фізичний розвиток	1,0 %	3,4 %	2,5 %	0,4 %	1,6 %	1,2 %	0,1 %
Освіта	4,5 %	11,2 %	9,1 %	6,3 %	8,2 %	6,6 %	2,6 %
Соціальний захист та соціальне забезпечення	16,6 %	39,5 %	42,7 %	49,4 %	42,9 %	34,4 %	34 %
Інші видатки	30,3 %	-	-	0,3 %	-	7,0 %	-
Усього	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %
	985,8 млрд. грн.	1706,7 млрд. крон	1318,6 млрд. євро	348,29 млрд. євро	854,6 млрд. євро	630,8 млрд. ф.ст.	4109,1 млрд. дол.
Приріст видатків порівнянні з 2021р.	+ 17,5 %	+ 4,3 %	+ 1,9 %	+ 5,2 %	+ 1,6 %	+ 3,7 %	+ 3,2 %
Частка видатків бюджету у ВВП	35,13 %	46,45 %	56,04 %	42,66 %	48,34 %	38,60 %	35,16 %

Франція виокремляється серед країн Топ-10 тим, що зменшила соціальні видатки у 2022 році. Однак ця країна лідирує за рівнем витрат на охорону здоров'я (випередивши США та Німеччину), є третьою за рівнем витрат на виплату пенсій (після Греції та Італії) та сьомою за витратами на виплату

допомоги по безробіттю. Важливим чинником є високий рівень безробіття в країні - 9,06%, що визначає великі витрати на допомогу сім'ям та інші виплати людям працездатного віку.

Структура доходів і видатків федерального бюджету США формується під впливом політичної боротьби між демократичною та республіканською партіями. Видатки на соціальні потреби і медицину є найбільшими і коливаються від 16,6% до 17,4% ВВП та від 40% до 50% загальних видатків протягом 2018-2022 років. Зазначено, що частка федеральних видатків на соціальні потреби становить 35-37%.

Найнижчий рівень видатків на освіту серед усіх країн - 2,6% - пояснюється тим, що у США освіта фінансується переважно з бюджетів штатів (28,4% сумарних видатків на освіту у 2021 році) та місцевих бюджетів (67% сумарних видатків на освіту).

Військові витрати є другою за обсягом статтею в федеральному бюджеті, одразу після соціального забезпечення (20,9% від усіх видатків федерального бюджету та 4,2% ВВП). Забезпечення функції оборони держави базується на військовій доктрині, що визначає ключову роль США у світі. Країна, яка є потужним військовим суб'єктом, витрачає значні фінансові ресурси на потреби військових цілей. Згідно зі звітом SIPRI, у 2021 році США спрямували 38% світових військових витрат. Ці ресурси були використані для збільшення чисельності Збройних Сил, модернізації озброєння та ядерного арсеналу, а також для поліпшення безпеки прикордонних територій, включаючи будівництво стіни на кордоні з Мексикою. У 2022 ці військові витрати США складуть 934 млрд. доларів.

Витрати на соціальне забезпечення, як і в інших країнах, становлять значну частину річних витрат уряду Японії, а саме в середньому 32-34% від загальних витрат. Річне збільшення цих витрат визначається, насамперед, швидким процесом старіння населення. У бюджеті на 2023 фінансовий рік передбачено зростання витрат на соціальне забезпечення на понад 1 трлн. єн (з 32,97 трлн. єн у 2022 році до 34,06 трлн. єн у 2021 році), в тому числі близько

477 млрд. єн, пов'язаних саме зі старінням населення. Прогнозується, що новими етапами у зростанні соціальних витрат стануть 2025 рік (коли післявоєнне покоління досягне 75 років) та 2040 рік (за прогнозами, питома вага населення у віці 65 років і старше досягне 35%). Фінансову недостатність бюджету Японії, її залежність від емісії державних облігацій для фінансування розриву, зростання державного боргу протягом останнього десятиріччя та досягнення на сьогоднішній день рівня в 237,1% ВВП, пов'язують із саме зростанням витрат на соціальне забезпечення.

Для фінансового забезпечення соціального захисту в Японії використовуються кошти, отримані від податку на споживання, який був впроваджений в 1989 році на рівні 3%, аналогічно ПДВ. Ставка цього податку поступово зросла з часом, з 5% у 2014 році до 8%, а в 2022 році досягла 10%. Підвищення ставки податку на споживання у 2022 році було вжито як захід для скорочення державного боргу. Однак з урахуванням зростаючих витрат на підтримку соціального забезпечення старіючого населення Японії, ймовірно подальше підвищення цієї ставки, яка залишається значно нижчою порівняно з аналогічним непрямим оподаткуванням в інших розвинених промислових країнах (15% ПДВ в Європейському союзі, 25% в Швеції, 20% в Франції, 19% в Німеччині).

Навіть при тому, що протягом періоду до 2018 року в бюджеті Японії спостерігалось постійне зменшення видатків на оборону, з 2018 року протягом восьми років вони відзначають стійку тенденцію до зростання - від 4,88 трлн. єн у 2018 році до 5,26 трлн. єн у 2022 році (хоча їх частка у відсотках від загальних видатків залишалася в межах 5,09-5,31%, і не перевищувала 0,94% ВВП). У грудні 2022 року Кабінет прем'єр-міністра Сіндзо Абе схвалив Керівні принципи програми національної оборони та Середньостроковий оборонний план, відповідно до якого Японія планує витратити приблизно 243 млрд. доларів США на оборону протягом наступних п'яти фінансових років до 2024 року. Вже у 2022 році витрати склали 5,32 трлн. єн (приблизно 50 млрд. доларів), це обумовлено ядерними та ракетними загрозами з боку Північної

Кореї і претензіями Китаю на суверенітет в Східному і Південно-Китайському морях.

До 15 країн світу з найвищими військовими бюджетами, за винятком Японії, також входять Канада, Франція, Німеччина, Італія, Велика Британія і США, які є членами НАТО. Німеччина виявляється другою країною після США за розміром частки видатків на оборону у державному бюджеті (див. Таблицю 3.2), яка в період з 2021 по 2022 роки становила 11-12% від загальних видатків. Поступове зростання видатків пов'язане з зобов'язанням на саміті НАТО в Уельсі в 2014 році, коли країни-члени зобов'язалися до 2024 року забезпечити видатки на оборону не менше 2% свого ВВП. У 2018 році військові витрати Німеччини склали 38,3 млрд євро (1,14% ВВП), і вони зросли до 42,65 млрд євро (1,24% ВВП) у 2022 році. Підвищення оборонного бюджету Німеччини також пояснюється геополітичною ситуацією в Європі. Крім зобов'язань перед НАТО, зростання витрат також обумовлене відповідальністю за охорону здоров'я. У федеральному бюджеті Німеччини характерна найнижча серед розглянутих країн частка видатків на охорону здоров'я - 0,2%, що пояснюється тим, що майже 100% загальнодержавних витрат на освіту та охорону здоров'я в Німеччині припадає на бюджети земель та громад.

Протягом періоду з 2018 по 2022 роки державний бюджет Німеччини відзначався вираженням профіцитом. Наприклад, у 2021 році країна зафіксувала найвищий (після її об'єднання в 1989 році) профіцит у розмірі 58 млрд євро. Цей факт пояснюється збільшенням доходів, спричиненим підвищенням рівня зайнятості населення та, відповідно, зростанням бази оподаткування. За даними звіту, доходи держави також зросли за рахунок збільшення внесків до фондів соціального страхування (на 4,3%) і зростання доходів від отриманих відсотків (на 16,1%). Зменшення видатків, пов'язаних з обслуговуванням державного боргу (на 8,5%), також сприяло утворенню профіциту через зниження рівня боргу.

Середньострокові бюджетні плани Німеччини на 2023-2025 роки передбачають заходи зі збільшення видатків та зниження податків і ставок

внесків до фондів соціального забезпечення. Додаткові державні витрати у цей період планується зростати приблизно на 1,7% ВВП, що в середньому становить 0,35% на рік. З цієї суми 0,6% ВВП призначено для цілей, спрямованих на споживання, пов'язані із системою соціального забезпечення, такими як догляд за людьми похилого віку, дітьми та безробітними. Інші галузі, такі як транспортна інфраструктура, освіта, дослідження та розробки, цифрові технології, сільське господарство, житлове господарство, регіональна політика, міжнародний розвиток і гуманітарна допомога, отримують 0,8% ВВП, а Фонд розширення / модернізації цифрової інфраструктури внесе ще 0,3%.

У 2022 році державний борг Італії становив 134,8% ВВП, що є найвищим показником серед розглянутих європейських країн і більше ніж вдвічі перевищує ліміт в 60%, установлений Маастрихтською угодою. Щоб зменшити державний борг, уряд Італії визначив ряд заходів: скорочення віку виходу на пенсію: Зменшення віку виходу на пенсію з 67 до 62 років, що сприятиме вивільненню робочих місць для молоді в умовах високого рівня безробіття, яке складало 10,61% в 2021 році та 9,89% в 2022 році; зниження рівня оподаткування для самозайнятих осіб: Зниження рівня оподаткування до 15% для самозайнятих осіб із річним доходом менше 65 000 євро; введення "веб-податку" - для компаній, які займаються продажем товарів, послуг або реклами в інтернеті, що мало принести приблизно 150 млн. євро в 2022 році та 600 млн. при повному впровадженні системи; збільшення рівня оподаткування банків та страхових компаній; інвестиції в інфраструктуру: Зменшення планованих інвестицій в інфраструктуру з 38 млрд. євро до 3,6 млрд. євро, зокрема, 9 млрд. євро протягом наступних 3 років; скорочення допомоги мігрантам: Скорочення допомоги мігрантам на суму 500 млн. євро; підвищення податків на доходи від ігор і приватизація.

Норвегія, яка є найбільшим виробником нафти в Західній Європі та одним із провідних експортерів нафти у світі, використовує свої природні ресурси для створення спеціального суверенного інвестиційного фонду, відомого як Глобальний пенсійний фонд. Цей фонд дозволяє зберігати та

інвестувати прибуток від нафтових доходів для забезпечення майбутнього пенсійного забезпечення та зменшення впливу змін нафтового ринку на економіку країни.

Окрім того, високі прибутки від нафтового сектору допомагають Норвегії забезпечити значний бюджетний профіцит, який може досягати до 10% ВВП щороку. У 2021 році бюджетний профіцит становив 7,8%, а у 2022 році - 6,4%. Це дозволяє уряду проводити економічну політику, спрямовану на структурну перебудову, інновації та загальний економічний розвиток.

Дослідження зарубіжного та вітчизняного досвіду вказує на те, що відмінності в бюджетній політиці країн значно залежать від різноманітних факторів, таких як соціально-економічна кон'юнктура, політичний контекст та стратегії соціально-економічного розвитку. Зазначено, що розподіл внутрішнього валового продукту за допомогою бюджету, рівень централізації фінансових ресурсів, пріоритетні напрямки бюджетного фінансування та інші аспекти бюджетної політики можуть варіюватися. В контексті загальних тенденцій погіршення демографічної ситуації, старіння населення та збільшення тривалості життя, визначено високий рівень соціальної орієнтованості бюджетів розглянутих країн.

3.3. Фінансове забезпечення соціальних функцій держави: стан, тенденції та цифрові рішення

У умовах довгострокових викликів, поглиблених складною соціально-політичною та економічною ситуацією в країні, і враховуючи загрозу стійкості бюджету, виникла потреба знайти баланс між обсягом соціальних функцій держави та рівнем їхнього фінансового забезпечення. «Соціальна функція держави" визначається як сфера діяльності, спрямована не лише на задоволення загальносуспільних потреб у сферах охорони здоров'я, освіти, підтримки малозабезпечених тощо, але й на регулювання ринку праці для забезпечення певного рівня зайнятості та матеріального благополуччя осіб, які втратили

робочі місця або не могли їх знайти» [1].

А. Гальчинський вказує на те: « що проблема оптимізації соціальних видатків стала актуальною. Україна вже вичерпала можливості вирішення соціальних проблем шляхом використання механізмів державного бюджету. У країнах Заходу активно застосовуються економічні і, зокрема, фіскальні інструменти для стимулювання приватних соціальних інвестицій. В деяких країнах такі інвестиції досягають 35-40% загального рівня соціальних видатків» [9, с. 62].

Нині Україні доводиться обирати між великою, але неефективною державою та державою, яка повертає собі ефективність, обмежуючи свої функції та делегуючи "виконавчі" завдання іншим інститутам.

Висновок з аналізу наукових джерел підтверджує, що багато аспектів, пов'язаних із фінансовим забезпеченням реалізації соціальних функцій держави в умовах економічної рецесії та загрозливого зростання державного боргу, залишаються недостатньо вивченими. В Україні наявна потреба в подальшому теоретичному обґрунтуванні та узагальненні світового досвіду практичного використання новаторських підходів до вирішення цієї проблеми.

Протягом періоду розбудови незалежної України відбулися значущі зміни в бюджетних пріоритетах країни. Сучасна структура видатків Зведеного бюджету України, відображаючи загальноєвропейські тенденції, свідчить про модернізацію інструментів державного регулювання економіки та стрімке вдосконалення підходів до поняття "держави загального добробуту". Три визначальні напрямки бюджетного фінансування в Україні включають соціальний захист і соціальне забезпечення, освіту та охорону здоров'я, за якими слідує загальнодержавні функції та економічна діяльність. Ця структура практично аналогічна пріоритетам урядових видатків у бюджетах країн Європи, з невеликою відмінністю в розташуванні за пріоритетністю видатків на фінансування загальнодержавних функцій. На відміну від країн Європи, де ця функція посідає третє місце, в Україні вона розташована на четвертому місці. Ця відмінність обумовлена значними обсягами державного

боргу в більшості країн єврозони та необхідністю витрачання великих бюджетних ресурсів на його обслуговування. Залишається актуальним питання щодо нивелювання цієї різниці в середньостроковій перспективі за умови збереження темпів приросту державного боргу в Україні.

При порівнянні бюджетних пріоритетів України та країн єврозони виявлені лише незначні відмінності у розташуванні у рейтингу видатків на охорону здоров'я та освіту. З цілком ідентичною тенденцією змін, визначенням їхніх конкретних параметрів і остаточним висновком доцільно розглянути структуру бюджетних видатків. Оскільки урядові видатки країн Європейського Союзу включають в себе також витрати на пенсії, допомогу по безробіттю, соціальні виплати від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань тощо, для коректного порівняння показників функцій держави у сфері соціального захисту та соціального забезпечення в Україні також враховані видатки позабюджетних пенсійних і соціальних фондів (табл. 3.3).

Згідно з представленими даними, в Україні відзначається перевищення обсягу видатків на соціальний захист та соціальне забезпечення на 1,9% і 1,3% ВВП порівняно з країнами ЄС-27 та ЄС-17 відповідно. Важливо відзначити, що питома вага цих видатків у структурі урядових витрат в Україні становить майже половину загального обсягу, перевищуючи показники країн ЄС-27 та ЄС-17 на 6,5% і 5,7% відповідно. Такий значний обсяг витрат державних ресурсів на соціальні функції, включаючи формування бюджету "споживання", є характерним для провідних країн з розвиненою системою державного соціального страхування. Україна, втім, стикається з цим як з додатковим фактором, що призводить до хронічного дефіциту бюджету. Ураховуючи глобальну тенденцію старіння населення та відтоку працездатного населення до інших країн, продовження поточної бюджетної політики може привести до необхідності збільшення частки видатків на соціальні цілі, що потенційно негативно позначиться на стабільності державних фінансів та темпах економічного розвитку в майбутньому.

Таблиця 3.3.

Структура бюджетних видатків країн зони ЄС-17, ЄС-27 та України* за функціональною класифікацією

Показник	ЄС-17		ЄС-27		Україна*	
	% до ВВП	%	% до ВВП	%	% до ВВП	%
громадський порядок, безпека та судова влада	1,9	3,7	1,8	3,9	2,7	5,9
духовний та фізичний розвиток	1,1	2,2	1,1	2,2	0,9	2,0
економічна діяльність	4,1	8,4	4,0	8,2	3,5	7,5
житлово-комунальне господарство	0,9	1,8	0,9	1,7	0,5	1,1
Загальнодержавні функції	6,8	13,8	6,6	13,5	4,2	9,2
оборона	1,5	2,7	1,3	3,0	1,0	2,2
освіта	5,0	14,9	5,3	14,9	7,3	15,7
охорона здоров'я	7,4	10,1	7,3	10,9	4,2	9,2
охорона навколишнього природного середовища	0,9	1,8	0,9	1,7	0,4	0,8
Соціальний захист та соціальне забезпечення	20,2	40,7	19,6	39,9	21,5	46,4
Усього	49,8	100,0	49,1	100,0	46,3	100,0

* Джерело: складено автором за статистичними даними Європейського Союзу [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.redaccionmedica.com/contenido/images/KS-SF-13-009-EN.PDF> та Державної казначейської служби України (<http://treasury.gov.ua>) (дані по Євросоюзу за 2021 рік, по Україні – 2022рік)

Аналіз структури видатків зведеного бюджету України демонструє те, що понад 60% від усіх витрат на соціальний захист та соціальне забезпечення спрямовуються на видатки, пов'язані з соціальним захистом пенсіонерів. Ця тенденція свідчить про те, що держава висуває певні пільги окремим категоріям пенсіонерів, які отримують пенсії на інших підставах, ніж загальна система, і компенсує дефіцит пенсійного фонду за рахунок бюджетних коштів. Така практика в Україні може розглядатися як дотація пенсійного фонду з бюджету, що може позначатися на ідеї солідарної пенсійної системи та зменшувати мотивацію працівників декларувати реальний розмір заробітної плати. Це також може призводити до збільшення відрахувань до пенсійного фонду як від роботодавців, так і від працюючих громадян.

В контексті необхідності проведення бюджетної консолідації та ефективного управління фінансовими ресурсами, пропонується: « визначити поступове зменшення обсягів спеціальних пенсій, які надаються в рамках

різних пенсійних програм. Також слід припинити практику фінансування дефіциту бюджету за рахунок коштів державного бюджету. Запропоновані новації рекомендується впроваджувати паралельно з завершенням переходу на трирівневу систему пенсійного забезпечення в Україні, підвищенням критеріїв отримання гарантованих державою пенсій (зокрема, збільшення мінімально необхідного терміну трудового стажу, підвищення пенсійного віку, скорочення видів та обсягів спеціальних пенсій тощо)» [9].

З урахуванням потреб у повоєнному відновленні країни, інтеграції в європейський економічний простір та глобальні ланцюги створення вартості, Україна повинна розробити та впровадити обширну програму відновлення. З врахуванням сучасних досягнень в області інформаційних технологій, таких як великі дані, хмарні технології, велика доступність швидкісного Інтернету та сучасні супутникові системи, Україна може створити унікальну модель відновлення, яка враховує кращі практики відновлення країн після стихійних лих та військових конфліктів. Ця модель має базуватися на використанні сучасних цифрових інструментів для ефективного та інноваційного відновлення економіки та соціальних структур країни.

Визначення ключових проектів та програм, що можуть бути реалізовані з використанням цифрових технологій.

Основні принципи успішного відновлення включають роль внутрішніх державних інституцій у процесі відновлення, акцент на економічному зростанні, швидкість впровадження заходів відновлення, використання цифрових інструментів для боротьби з корупцією та підвищення ефективності, а також важливість залучення місцевої влади та громадянського суспільства.

Для ефективної боротьби з основними викликами відновлення в Україні, цифрові рішення повинні бути спрямовані на наступні завдання:

1. Побудову інтегрованої цифрової платформи державного масштабу:
2. Розробка цифрової платформи, яка забезпечить прозорість грошових потоків від донорів до об'єктів будівництва, від державного до місцевого бюджету.

3. Застосування принципу "всі бачать все" для забезпечення доступності інформації.
4. Поєднання інформації з різних цифрових реєстрів та платформ:
5. Інтеграція інформації з наявних цифрових реєстрів та платформ, таких як РПЗМ, Prozorro, Prozorro.Sale, ЄДЕССМ, ДІА, spending.gov.ua.
6. Забезпечення взаємозв'язку цільових програм відновлення та коштів між бюджетами на всіх рівнях.
7. Створення модульних цифрових систем, які можна інтегрувати в єдину цифрову платформу.
8. Розробка модулів для пріоритезації заявок на відновлення бізнесу та соціальної інфраструктури громад, управління нефінансовою та гуманітарною допомогою тощо. Ці кроки спрямовані на створення цифрової інфраструктури, яка дозволить ефективно відслідковувати та керувати ресурсами в рамках програм відновлення, забезпечуючи прозорість та оптимізацію процесів.
9. Поліпшення відновлення через залучення громадян: збільшення довіри різних рівнів суспільства, зокрема територіальних громад, шляхом надання доступу до інформації та можливості участі в процесах відновлення. Активізація участі громадян у програмах відновлення, що сприятиме більш якісному та швидкому відновленню країни.

Побудова цифрової платформи є ключовим елементом для досягнення цих цілей та забезпечення успішного відновлення України.

У сфері публічних фінансів уряд України прийняв ряд невідповідних кроків для підтримки економіки та населення в умовах війни. Зокрема, було впроваджено спрощення системи оподаткування, замість ПДВ та податку на прибуток введено можливість переходу на 2% від обороту. Також скасовано імпорتنі податки на більшість товарів, з поступовим їх відновленням для груп товарів не критичного експорту. Зменшено акциз та ПДВ для нафтопродуктів для подолання енергетичної кризи. У сфері соціальної допомоги спрощена система отримання виплат, використовуючи сучасні цифрові інструменти, такі як платформа ДІА.

Таблиця 3.4.

Цифрові рішення для систематизації процесів відновлення

Проблема	Цифрові рішення
Побудова єдиної системи розподілу та обліку проєктів відновлення (принцип єдиного вікна, моніторинг відновлення, інклюзивність та звітність)	
1. Програма відновлення – це великі обсяги фінансування, складна структура його розподілу, велика кількість залучених установ та процесів, що створює ризики корупції, нецільового використання коштів, складності контролю, що в свою чергу призводить до зменшення ефективності використання коштів, недовіри з боку партнерів та великим репуґаційним ризикам для країни.	1. «Цифрова інтегрована платформа державного масштабу, задля відслідковування грошових потоків «від донору до будівництва», у будь якому розрізі за всіма проєктами. Платформа повинна поєднувати інформацію з різних цифрових платформ та реєстрів (наприклад, РПМЗ, Prozorro, Prozorro.Sale, ЄДЕССБ, ДІА, spending.gov.ua тощо). Також має бути взаємозв'язок цільових програм відновлення та коштів за ними між бюджетами усіх рівнів – від державного до місцевих (наприклад, маркування унікальним ідентифікаційним кодом проєктів). Велике значення має побудова цифрової системи та її обслуговування, що створить додаткові стимули для цифрового розвитку державного сектору, створенню нових робочих місць та розвитку українського ІТ-сектору» [15].
2. Низький рівень координації у фінансуванні відновлення – різниця між заявами про фінансування та імплементацією рішень. Існує потреба в кваліфікованому управлінні величезною кількістю стейкхолдерів для управління процесом надання фінансової допомоги з боку міжнародних партнерів.	2. Створення системи обліку та управління впливу на процеси бюджетування та надання фінансової допомоги від країн-партнерів – графіки бюджетних процесів та процедур, система «прапорців», карти стейкхолдерів та графіки активностей.
3. Процес відбору проєктів (збирання заявок/ідей, оцінка, пріоритезація) створює корупційні ризики на етапі розподілу ресурсів. Можливо фінансування як не кращих проєктів, так і зовсім непотрібних проєктів.	3. «Модуль цифрової платформи для збору проєктів, який збирає заявки на реалізацію проєктів, стандартизує заяви, перевіряє та класифікує їх, пріоритезує (за визначеними критеріями) та дозволяє відстежувати їх виконання (інтегрована з іншими цифровими платформами)» [15].
4. Неможливість координації з боку донорів під час спонсорства відновлення окремих регіонів.	4. Створення реєстру об'єктів, які потребують відбудови з повної інформацією щодо наявності спонсорів, статусу робіт, строків та обсягів фінансування.
5. Прозора система зменшує ризики для корупції та зловживання, що може не відповідати інтересам чиновників ТОП та середнього рівня.	5. Система має бути створена максимально незалежно від зовнішнього втручання. А зміни в системі мають залишати цифровий слід для додаткового контролю. Відкритий доступ до інформації та максимальна прозорість процесів повинні створювати можливість незалежного контролю та аналізу з боку громадських організацій, журналістів та бізнес-спільноти.
6. Створення системи призведе до збільшення роботи держслужбовців (для обліку та контролю), тому може буде саботування процесу рядовими виконавцями, особливо старої школи.	6. Організації навчання держслужбовців для роботи в системі, залучення нових фахівців для обслуговування інтегрованої платформи.

Створення ефективної та відкритої цифрової архітектури для національної програми відновлення України (табл.3.4.) передбачає використання ряду цифрових інструментів. Спочатку важливо розробити цифрову платформу для систематизації відновлення, яка забезпечить відслідковування та аналіз фінансових потоків в режимі реального часу. При

цьому необхідно враховувати існуючі цифрові рішення та реєстри, забезпечуючи їхню взаємодію та високі стандарти відкритості та ефективності. Такий підхід передбачає інтеграцію різноманітних джерел інформації, включаючи дані про фінансові внески від донорів, державних та місцевих бюджетів, а також інформацію про різноманітні проєкти відновлення.

Крім того, важливо врахувати фактори сприяння експорту, такі як створення нових бірж для української продукції та використання цифрових інструментів для управління та обліку процесів експорту. Такий комплексний підхід передбачає використання існуючих цифрових платформ та реєстрів, адаптованих до високих стандартів якості, підзвітності та ефективності. Опис цифрових рішень для систематизації відновлення приведено у таблиці 3.4.

Таблиця 3.5

Цифрові рішення для розподілу ресурсів.

Проблема	Цифрові рішення
Управління державною власністю (корпоративні права, нерухомість, надра, земля, ліс тощо) – Категорія включає функцію управління.	
1. Держава (як управлінець власністю) не має точної інформації про власність для ефективного управління – і через війну ця ситуація погіршиться (ризик інфлявання або недорахування збитків)	1. Цифровізація інформації про державні активи, зведення фінансової інформації, цифровізація інформації про збитки. Відкритий доступ до всіх видів інформації щодо державної власності (крім секретної інформації).
2. Під час війни та після неї підвищується конкуренція за обмежені ресурси у державному та приватному секторах (державні послуги (логістика), продаж або оренда державної та комунальної нерухомості, продаж конфіскованих активів, продаж продукції виробництва державних підприємств тощо; використання	2. «Прозорі аукціони для доступу до державного та комунального майна (включаючи питання майданчику, адміністрування, формування кваліфікаційних критеріїв тощо). Використання кращих практик з прозорості та відкритої інформації. Спрощення процедур продажу або оренди для некритичних об'єктів державної та комунальної власності (мала приватизація, нерухомість» [15].
вільного житла осіб, які виїхали за межі України тощо). Це не дозволяє бізнесу мати до доступу до державних ресурсів на ринкових умовах та розвиватись.	тощо). Для приватного сектору - створення незалежних платформ для оренди житла, що не використовується та простояє, або комерційної нерухомості, із механізмами забезпечення взаємовідносин для орендодавця та орендаря.
3. Знижена вартість активів в Україні через війну (до нормалізації економіки) та недоотримання державою коштів від їх продажу. Простоюючи об'єкти не приносять користь економіці. Низький попит на активи в Україні (до закінчення війни) не стимулює інвестиції в економіку України.	3. Цифровізація інформації про державні активи – єдина база з повною інформацією. Проведення їх пріоритетизації (оцінка за критеріями) та відкриття спрощеного доступу для бізнесу до невеликих об'єктів, що простоюють та не задіяні в економіці в онлайн-платформі для підбору та бронювання (активи повинні працювати, з часом вони руйнуються та знецінюються).
4. Схожі активи (з точки зору покупця) продаються на різних площадках за різними процедурами та різним рівнем довіри до них від ринку (ФДМУ, СЕТАМ, УЕБ, тощо).	4. Централізація функцій – концентрація експертизи у єдиному центрі (у цьому випадку – продажі державних ресурсів) з кращими практиками та прозорістю, які мають довіру ринку, фінансову стабільність та досвід.

У процесі розподілу ресурсів важливо дотримуватися принципів

відкритості для систематичного слідкування та аналізу процедур, керуючись принципами справедливості та встановлюючи конкурентні умови на ринку. Навіть у випадку фінансування державних програм та соціальних проєктів, перевага повинна надаватися тим ініціативам, які принесуть більше додаткових благ для громади та суспільства, враховуючи ступінь постраждалості територій чи громад від військової агресії Росії. Цифрові рішення для окремих аспектів розподілу ресурсів мають бути інтегровані в єдину цифрову платформу відновлення для систематичного відстеження реалізації проєктів та використання ресурсів з різних перспектив та за різними критеріями класифікації (табл.3.5.).

Внаслідок неспровокованої військової агресії Україна зазнала серйозних та руйнівних наслідків, що включають не лише знищені життя та долі людей, але й руйнування міст, регіонів та економіки, а також порушення міжнародних економічних взаємодій.

Використання цифрових інструментів, які були розглянуті у результаті цього дослідження, спрямовані на ефективне відновлення України, сприяють прискоренню цього процесу та зменшенню ризиків неефективного використання ресурсів, а також можливих маніпуляцій з боку ворогів України.

Проте для досягнення ефективного та швидкого відновлення найважливіше - почати цей процес якнайшвидше, мобілізуючи наявні ресурси та активно відновлюючи економіку вже зараз. Таким чином, впровадження цифрових інструментів не повинно гальмувати, але доповнювати та сприяти впровадженню кращих практик управління фінансовими та матеріальними ресурсами на всіх рівнях управління - національному, регіональному та місцевому.

Ключовим елементом успішного та ефективного відновлення України є надання своєчасної фінансової підтримки з боку всіх міжнародних партнерів. Інвестиції в відновлення України не лише сприятимуть відновленню країни, але також стануть важливим внеском у

забезпечення безпеки та економічної стабільності в Європі та світі. Таким чином, закликаємо міжнародних партнерів та глобальну спільноту підтримати Україну та долучитися до програми відновлення країни.

Висновки до розділу 3

Функції держави визначаються її роллю у взаємодії з суспільством та спрямовані на впорядкування та покращення різних аспектів життєдіяльності людей. Слово "функція" має латинське коріння "functio" і означає виконання, обов'язок та коло діяльності. Держава в сучасному суспільстві виконує чотири основні функції: політичну, соціальну, міжнародну та економічну.

Всі функції держави взаємопов'язані, і їхнє успішне виконання сприяє розвитку суспільства в цілому. Економічна функція, зокрема, визначає економічний розвиток країни, що в свою чергу створює умови для політичної стабільності, соціального добробуту та взаємодії на міжнародному рівні.

Бюджет є ключовим інструментом, який використовується органами місцевого самоврядування та органами виконавчої влади для здійснення функцій держави та вирішення соціальних та економічних завдань у регіонах та територіях. В бюджеті відображаються пріоритети державної та регіональної політики, а фінансові ресурси, які накопичуються в бюджеті, визначають напрямки підтримки та розвитку соціально значущих сфер і галузей, впливають на економіку держави.

Децентралізація та ефективне місцеве самоврядування стали надзвичайно важливими аспектами української демократії та є ключовими чинниками стабільності України під час війни. Органи місцевого самоврядування були взяті на себе завдання забезпечення термінових соціально-економічних потреб громадян та оперативного подолання наслідків військових та економічних труднощів.

З метою підтримки фінансової стійкості та фінансової незалежності місцевих бюджетів, державі слід впроваджувати нові механізми та інструменти, спрямовані на посилення системи фінансового забезпечення місцевого самоврядування. Умови війни та післявоєнної відбудови вимагають розгляду альтернативних джерел доходів для місцевих бюджетів, оскільки навіть в економічно вигідних умовах фінансові можливості територіальних громад залишаються обмеженими. Розвиток міжмуніципального партнерства у формі міських агломерацій та міжнародного муніципального партнерства може забезпечити додаткові фінансові, матеріальні та людські ресурси для місцевих органів самоврядування.

Основними напрямками бюджетного фінансування є соціально-гуманітарні галузі, які забезпечують фінансування конституційних гарантій громадян. Бюджетні кошти забезпечують фінансування конституційних гарантій, а якість та обсяги наданих державою послуг в рамках цих гарантій значною мірою залежать від обсягу коштів, які надходять до державного та місцевих бюджетів.

ВИСНОВКИ

У результаті проведеного кваліфікаційного дослідження теоретичних та практичних засад фінансування функцій держави зроблені наступні висновки.

Воєнні дії на території України суттєво вплинули на всі аспекти життя та негативно вразили головні показники доходів і витрат держави. З метою забезпечення стабільного функціонування економіки та захисту населення наша держава вжила ряд заходів у сфері наповнення бюджету та розподілу фінансових ресурсів. Сталі пріоритетами стали витрати на оборону та соціальне забезпечення. Під впливом цих витрат змінилися стратегії щодо наповнення бюджету, зокрема основними стали податкові надходження та допомога зовнішніх партнерів.

У сучасних умовах особлива увага повинна бути приділена наповненню місцевих бюджетів через ефективні кроки місцевої влади, яка отримала додаткові повноваження внаслідок реформи децентралізації. В умовах війни надходження до Державного бюджету України базуються на міжнародній фінансовій допомозі, що призводить до зростання обсягів державного боргу. Важливо забезпечити ефективне витрачання бюджетних коштів.

Покращення бізнес-клімату у країні через гарантування справедливої, рівної, передбачуваної та прозорої податкової політики та чесної конкуренції сприятиме активізації вітчизняного підприємництва. Захист інвестицій та прав власності, а також стабільність нормативно-правового середовища для потенційних інвесторів, які підтримують суверенітет України, є важливими аспектами. Активізація інвестиційної активності та підтримка підприємництва призведуть до додаткових надходжень до бюджетів на різних рівнях.

Ефективним кроком на рівні Уряду може бути впровадження реверсної дотації для тих регіонів, які у 2023 році отримали від'ємний

баланс дотацій («реверс»), забезпечуючи органам місцевого самоврядування можливість використовувати кошти протягом планового року. В цьому контексті рекомендовано встановити цільове використання таких коштів, що буде стандартним для всіх отримувачів реверсної дотації. Здоровенною можливістю використання цих коштів вважається їхнє спрямування на відновлення енергетичної інфраструктури територіальних громад або можливість здійснення депозиту, якщо відповідні органи місцевого самоврядування не мають об'єктів для реставрації в їхній юрисдикції.

Однією з ключових умов досягнення основних цілей бюджетної політики є розвиток інструментарію оцінки та моніторингу соціально-економічної результативності бюджетних програм. Це надасть можливість забезпечити відповідність між досягнутими результатами та використаним обсягом бюджетних коштів.

Розвиток системи планування та виконання бюджетів, спрямований на застосування принципів програмно-цільового методу, вимагає посилення уваги бюджетного планування на досягнення кінцевих результатів та підвищення ефективності використання бюджетних коштів. Відповідні механізми бюджету повинні забезпечити не лише бюджетну рівновагу, але й ефективний вплив на соціально-економічні процеси.

Основні принципи формування та реалізації бюджетного забезпечення суспільного розвитку ґрунтуються на комплексі фінансово-економічних відносин з врахуванням інституційної архітектоніки бюджетної системи, динаміки макроекономічної рівноваги та збалансованості бюджетного середовища.

Досвід зарубіжних країн підтверджує, що ефективність бюджетної політики прямо залежить від рівня розвитку фінансово-бюджетних інститутів та суспільно-економічних відносин. Більшість країн світу останніми роками приділяє особливу увагу політиці жорсткої економії бюджетних коштів, додержанню бюджетної дисципліни та забезпеченню

прозорості бюджету. Це сприяє зменшенню боргових зобов'язань та дефіциту бюджету. У розвинених країнах застосовуються сучасні методи управління бюджетними ресурсами, що призводить до підвищення рівня ефективності використання бюджетних коштів. Також відзначається посилення взаємозв'язку між річним і перспективним бюджетним плануванням, розвиток програмно-цільового методу планування видатків бюджету та системи державного фінансового контролю.

Одними з ключових завдань у процесі розробки та реалізації державної фінансової політики є вдосконалення системи управління публічними фінансами та посилення ефективності бюджетних механізмів, спрямованих на підтримку економічного зростання. Бюджетна політика виступає ефективним інструментом впливу на соціально-економічні процеси, і успішність економічних перетворень значною мірою залежить від якості інституційної складової бюджетної архітектури та стабільності бюджетної системи країни.

Розробка бюджетної політики повинна ґрунтуватися на науково обґрунтованій концепції розвитку бюджетних відносин як необхідної складової фінансової політики держави, спрямованої на створення необхідних умов для соціально-економічного розвитку країни. Інструменти бюджетної політики мають бути розглянуті як засоби формування інституціонального середовища бюджетного простору. При формуванні бюджетної політики держава повинна враховувати необхідність забезпечення фінансово-економічної збалансованості та стабільності.

Воєнні події на території України суттєво вплинули на всі аспекти життя та сильно позначилися на бюджетних показниках держави. Для забезпечення стабільного функціонування економіки та захисту населення уряд України вжив низку заходів з наповнення бюджету та розподілу коштів, з наголосом на оборонні та соціальні витрати. Під впливом цих витрат відбулися зміни у стратегії наповнення бюджету, де ключовими стали податкові надходження та допомога зовнішніх партнерів.

У сучасних умовах акцент слід робити на наповненні місцевих бюджетів, зосереджуючи увагу на ефективних діях місцевих органів влади, які отримали додаткові повноваження завдяки реформі децентралізації. Оскільки фінансування з Державного бюджету базується на міжнародній фінансовій допомозі, необхідно забезпечити ефективне використання бюджетних коштів та підтримувати покращення бізнес-клімату через справедливу та прозору податкову політику та чесну конкуренцію.

У світлі воєнних дій, необхідно також захищати інвестиції та права власності, зберігати стабільність нормативно-правового середовища для привертання потенційних інвесторів, що підтримують суверенітет України. Активізація інвестицій та підтримка підприємництва визначають успішність відновлення та розвитку країни.

Формування та виконання Державного бюджету України в умовах воєнного стану стикається з низкою викликів, таких як нестабільність економічної ситуації, збільшення витрат на оборону, зменшення доходів та потреба у фінансуванні гуманітарних заходів. З метою ефективного вирішення цих проблем важливо впровадити ефективний фінансовий контроль з боку держави, залучити громадськість до процесу бюджетування та вдосконалити механізми управління фінансами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Богдан Т. Воєнні фінанси: що повинна робити держава? 2022. URL: https://lb.ua/blog/tetiana_bohdan/523270_voienni_finansi_shcho_povinna_robiti.html (дата звернення: 18.08.2023).
2. Бюджетна складова реалізації домінуючих напрямів суспільного розвитку: монографія / за ред. Л. В. Лисяк. Дніпропетровськ: ДДФА, 2015. 396 с.
3. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 р. №2456 із змінами та доповненнями. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/4495-17>
4. Бюджетно-податкова політика у системі регулювання економіки: монографія / І.Я. Чугунов, Т.В.Канєва, М.Д.Пасічний та ін.; за заг. ред. І.Я. Чугунова. К.: Глобус-Пресс, 2018. 354 с.
5. Василик О.Д. Бюджетна система України. К.: Центр навчальної літератури, 2004. 544 с.
6. Василик О.Д. Теорія фінансів: підруч. / Василик О.Д. — К.: НІОС, 2000. — 416 с.
7. Васютинська Л.А. Система видатків бюджету в умовах розвитку програмно-цільового управління: монографія. Одеса: Друк-Південь, 2014. 192 с.
8. Ватаманюк-Зелінська У.З., Ситник Н.С., Стасишин А.В., Круглякова В.В. Бюджетний менеджмент : навчальний посібник. Львів : Видавництво «Магнолія», 2021. 511 с.
9. Ватаманюк-Зелінська У.З., Штундер І.М., Гаврилюк С.О. Тенденції формування та виконання місцевих бюджетів умовах воєнного стану. *Інноваційна економіка*. 2022. № 4. С. 60–67. URL: <http://inneco.org/index.php/inneco.ua/article/view/976> (дата звернення: 09.10.2023).
10. Гаврилова Л.В. Бюджетна політика у системі державного регулювання економіки. *Агросвіт*. 2019. № 3. С. 62–70.

11. Демиденко Л.М., Наконечна Ю.Л. Відкритість та прозорість державного та місцевих бюджетів в Україні. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2016. №10 (187). С. 20–27.
12. Економічна енциклопедія [Електронний ресурс].— Режим доступу: <http://enbv.narod.ru/text/Econom/encyclo/spiski/z.html>
13. Забаштанський М.М. Фінансове забезпечення комунальної сфери: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.08 "Гроші, фінанси, кредит" / М. Забаштанський. — Ірпінь, 2009. — 22 с.
14. Запатріна І.В. Бюджетний механізм економічного зростання: моногр. К.: Інститут соц.-ек. стратегій, 2007. 528 с.
15. Канаєва Т., Галабурда А. Бюджетна політика держави в умовах воєнного стану. *Scientia fructuosa (Вісник Київського національного торговельно-економічного університету)*. 2022. Том 144. № 4. С. 98–109. URL: <http://journals.knute.edu.ua/scientia-fructuosa/article/view/1349/1291> DOI: [https://doi.org/10.31617/1.2022\(144\)07](https://doi.org/10.31617/1.2022(144)07) (дата звернення: 17.04.2023).
16. Канєва Т.В. Бюджет у системі фінансово-економічних відносин: монографія. Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2021. 391 с.
17. Канєва Т.В. Видатки бюджету як інструмент суспільного розвитку. *Економічний вісник університету. Переяслав-Хмельницький державний університет імені Григорія Сковороди*. 2020. Вип. 44. С. 172–179.
18. Канєва Т.В. Пріоритети підвищення ефективності видатків бюджетних установ. *Бізнес Інформ*, 2020 № 1 (504). С. 115–122.
19. Козарезенко Л.В. Фінансова політика розвитку людського потенціалу: монографія. К.: Центр учбової літератури, 2016. 411 с.
20. Корнієнко Н.М. Підвищення ефективності планування бюджетних видатків в Україні // *Вісник Львівської державної фінансової академії* 2012. № 23. С. 28–35.
21. Коровій В.В. Державна фінансова політика: монографія. Київ: Київ.нац. торг.-екон. ун-т, 2021. 372 с.
22. Лися Л.В., Журавель М.О. Бюджетна політика як інструмент

забезпечення фінансової безпеки України. *Modern Economics*. 2018. № 9. С. 53–59.

23. Лисяк Л.В. Бюджетна політика у системі державного регулювання соціально-економічного розвитку: інституційний аспект. *Економічний вісник університету*: Зб. наук. праць. 2016. Вип. 27/1. С. 595–601.

24. Лук'яненко І.Г., Сидорович М. Бюджетно-податкова політика України: нові виклики: монографія. Київ: НаУКМА, 2014. 229 с.

25. Луніна І. О. Державні фінанси та інфраструктурні проблеми розвитку економіки. *Економіка України*. 2011. № 8 (597). С. 46–55.

26. Макогон В.Д. Бюджетна стратегія держави: монографія. Київ: КНТЕУ, 2018. 364 с.

27. Макогон В.Д., Адаменко І.П. Фінансово-бюджетна політика як складова соціально-економічних перетворень. *Науковий вісник Полісся*. 2018. № 2 (14). Ч. 1. С. 129-135.

28. Максютя А.А. Бюджетна політика соціально-економічного розвитку країни // *Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту КНТЕУ*. 2013. № 1 (49). Економічні науки. С. 265 - 272.

29. Малий І.Й., Дибя М.І., Галабурда М.К. Держава і ринок: філософія взаємодії. — К.: КНЕУ, 2005.— 358 с.

30. Михайлов Д.В. Україні розширили перелік пріоритетних видатків з бюджету. 2023. URL: <https://suspilne.media/415068-v-ukraini-rozsirili-perelik-prioritetnih-vidatkiv-z-budzetu/> (дата звернення: 20.10.2023).

31. Мярковський А.І., Чугунов І. Я. Бюджетна політика як складова соціально-економічного розвитку країни . *Вісник КНТЕУ*. 2010. № 5. С. 5–15.

32. Опарін В. М. Фінанси (Загальна теорія): навч. посіб. / В.М. Опарін. — 2ге

33. Офіційний державний веб-портал. Міністерство фінансів України. URL: <https://openbudget.gov.ua/> (дата звернення: 19.11.2023).

34. Офіційний сайт Міністерства фінансів України / [Електронний ресурс: www.minfin.gov.ua].

35. Офіційний сайт Статистичної організація Європейської Комісії:
<http://ec.europa.eu/eurostat>
36. П'ятаченко Г.О. Становлення та розвиток фінансів України (1917–2003). Київ: НДФІ, 2005. 784 с.
37. Пасічний М.Д. Фінансова політика держави : монографія. Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2019. 440 с.
38. Пасічник В.А. Бюджетна політика в умовах економічних перетворень. Бізнес Інформ. 2017. № 12. С. 126–131.
39. Постанова Кабінету Міністрів України від 13 березня 2022 № 267 «Деякі питання затвердження фінансових документів та казначейського обслуговування в умовах воєнного стану»
40. Постанова Кабінету Міністрів України від 29.03.2022 № 381 «Про внесення змін до Порядку виконання повноважень Державною казначейською службою в особливому режимі в умовах воєнного стану»
41. Постанова КМУ : Про внесення змін до Порядку виконання повноважень Державною казначейською службою в особливому режимі в умовах воєнного стану від 27.08.2022 р. № 978-2022-п. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/978-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 20.10.2023).
42. Про Бюджетну декларацію на 2022-2024 роки: постанова Верховної Ради України від 15.07.2021 року № 1652-IX.
43. Про Державний бюджет України на 2018 рік: Закон України від 07.12.2017 р. № 2246-VIII: <http://zakon.rada.gov.ua>
44. Про Державний бюджет України на 2019 рік: Закон України від 23.11.2018 р. № 2629-VIII: <http://zakon.rada.gov.ua>
45. Про Державний бюджет України на 2020 рік: Закон України від 14.11.2019 р. № 294-IX: <http://zakon.rada.gov.ua>
46. Про Державний бюджет України на 2021 рік: Закон України від 15.12.2020 р. № 1082-IX: <http://zakon.rada.gov.ua>
47. Про Державний бюджет України на 2022 рік: Закон України від

02.12.2021 р. № 1928-IX: <http://zakon.rada.gov.ua>

48. Про схвалення Стратегії реформування системи управління державними фінансами на 2022-2025 роки: розпорядження Кабінету Міністрів України від 29.12.2021р.№1805-р.

49. Радіонов Ю.Д. Проблема ефективності використання бюджетних коштів. Фінанси України. 2011. № 5. С. 47-55.

50. Радіонов Ю.Д. Формування видатків бюджету: монографія. Київ:Київ. нац. торг.- екон. ун-т, 2019. 616 с.

51. Ржеутська Л. Особливості держбюджету України за умов воєнного стану. 2022. URL: <https://www.dw.com/uk/osoblivosti-persogo-derzbudzetu-ukraini-v-umovah-voennogo-stanu/a-63150054> (дата звернення: 20.09.2023).

52. Розвиток державних фінансів України в умовах глобалізації / за ред.І.О.Луніної. Київ: Ін-т екон. та прогнозув. НАН України, 2014. 296 с.

53. Самошкіна О.А. Удосконалення використання програмно-цільового методу в процесі управління державними видатками. *Наукові праці НДФІ*. 2005. Вип. 4 (33). С. 70-76.

54. Сьомченко В.В., Денисенко А.А. Доходи та видатки бюджету в системі соціально-економічного розвитку України. *Приазовський економічний вісник*. 2019. Вип. 4(15). URL: http://pev.kpu.zp.ua/journals/2019/4_15_uk/11.pdf (дата звернення: 17.08.2023).

55. Тлумачний словник української мови [Електрон ний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.slovnuk.net/?swrd=%E7%E0%E1%E5%E7%EF%>

56. Фінансування Державного бюджету України з початку повномасштабної війни. URL: https://mof.gov.ua/uk/news/ukraines_state_budget_financing_since_the_beginning_of_the_full-scale_war-3435 (дата звернення: 19.10.2023).

57. Чугунов В.І Формування бюджету як інструмент суспільного розвитку. Економіка та держава. 2019. № 12. С.132–137.

58. Чугунов І., Пасічний М., Нікітішин А. Доходи Державного бюджету України в умовах воєнного стану. *Scientia fructuosa (Вісник Київського*

національного торговельно-економічного університету). 2022. № 5. URL: <http://journals.knute.edu.ua/scientia-fructuosa/article/view/1572/1497> (дата звернення: 09.09.2023).

59. Arestis, P. (2012). Fiscal policy: a strong macroeconomic role. *Review of Keynesian Economics*, 1(1), pp. 93–108.

60. Bilbiie, F., Monacelli, T., Perotti, R. (2021). Fiscal policy in Europe: controversies over rules, mutual insurance, and centralization. *Journal of Economic Perspectives*, 35(2), pp. 77-100.

61. Budget policy of social development. Chugunov I., Kaneva T., Pasichnyi M. and other. General editorship Chugunov I. Scientific Route. Tallinn, Estonia. 2018. 348 p.

62. Centre for Economic Policy Research <https://cepr.org/publications/books-and-reports/blueprint-reconstruction-ukraine>

63. Chugunov I., Makohon V. Fiscal strategy as an instrument of economic growth. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2019. Vol. 5 No. 3. pp. 213-217.

64. Chugunov I., Makohon V., Krykun T. Budget strategy in the conditions of economic globalization. *Problems and Perspectives in Management*. 2019. Vol.17, Issue 3, pp.101-110.

65. Chugunov I., Makohon V., Krykun T. Fiscal policy and institutional budget architectonics. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2019. Vol. 5 No.5. pp.197-203.

66. Chugunov I., Makohon V., Markuts Y. Features of EU and Ukraine debt policy. *Investment Management and Financial Innovations*. 2019. Volume 16, Issue №4, pp. 254-261.

67. Chugunov V.I. Budget policy in the system of socio-economic transformations. *Sciences of Europe*. Praha, Czech Republic. 2020. Vol.2.N.57. pp.40-44.

68. Chugunov I.Y., Pasichnyi M.D. Fiscal policy for economic development. *Scientific bulletin of Polissia*. 2018. № 1 (13). P.1.pp.54–61.

69. Government Finance Statistics Yearbook/ - Washington, DC: Prepared

by Chugunov I., Pasichnyi M. (2018) Fiscal stimuli and consolidation in emerging market economies. *Investment Management and Financial Innovations*. 15(4). p.113–122.